

KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA PARLAMENTO ÜYELİĞİNDEN İSTİFA ETMENİN HUKUKİ STATÜSÜ^(*)

Serdar YILMAZ^(**)

Öz

Parlamentelerin görevlerinin sona erme nedenlerinden biri de istifadır. İstifa, bireyin kendi iradesiyle statüsünü sonlandıran tek taraflı hukuki bir eylem olmakla birlikte, siyasi temsilciler söz konusu olduğunda bu eylemin hukuki geçerliliği farklı şartlara bağlanabilmektedir. Bu çalışmada; parlamenterlerin istifa süreçleri, farklı ülkelerin anayasal düzenlemeleri, yasal prosedürleri ve uygulamaları karşılaştırılarak incelenmiştir. Parlamenterlerin istifalarının hukuki niteliği, geçerlilik koşulları ve sonuçlarına ilişkin benzerlikler ve farklılıklar analiz edilmiş; istifayı hukuken yasaklayan veya belirli koşullara bağlayan yaklaşımların altında yatan nedenler irdelenmiştir. Ayrıca parlamenterlerin özgür iradesiyle temsil hakkından vazgeçmesinin engellenip engellenemeyeceği, temsil teorileri bağlamında istifa eyleminin anlamı ve bu süreçte dair farklı bakış açıları değerlendirilmiştir. Çalışmada, istifa eyleminin hangi koşullarda doğrudan etki yarattığı, kabul mekanizmasına tabi olup olmadığı ve hangi aşamada istifanın hukuken geçerli olduğu sorularına yanıt aranmıştır. Anayasasında devlet başkanı, başbakan, bakan ve hatta yargı mensuplarının istifasına ilişkin çeşitli hükümlerin yer almasına rağmen parlamenterlerin istifasına dair herhangi bir düzenlemenin yer almadığı ülkelerde istifa sürecinin nasıl işlediği konusu da araştırılmıştır. Parlamenterlerin seçilmeden önce mensubu oldukları partilere verdikleri imzalı boş istifa mektuplarının hukuki geçerliliği, siyasal baskı altında alınan istifa talebi ve bu istifa talebinin ne zamana kadar geri alınabileceği gibi konular da Venedik Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yaklaşımları doğrultusunda değerlendirilmiştir. İstifa prosedürünün işleyiş sürecinde AİHM'nin öne çıkardığı ilkeler ile taraf devlet uygulamalarının ne aşamada uyduğu incelenirken tek yanlı bir tasarruf olan istifanın başka bir makamın onayına tabi tutulmasına getirilen eleştirilere de değinilmiştir. Sonuç olarak temsil hakkı ile istifa hakkı arasındaki dengenin nasıl korunabileceği araştırılmış, parlamenterlerin istifasına ilişkin hukuki boşlukların giderilmesi gerekliliği ve istifa süreçlerinin daha şeffaf bir şekilde düzenlenmesi ihtiyacı vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Anayasa, Parlamenter, İstifa Hakkı, Emredici Vekâlet, Temsili Vekâlet, Beyaza İstifa.

THE LEGAL STATUS OF RESIGNING FROM PARLIAMENTARY MEMBERSHIP IN COMPARATIVE LAW

Abstract

One of the reasons for the termination of the duties of parliamentarians is resignation. Resignation is a unilateral legal act through which an individual voluntarily terminates their status; however, when it comes to political representatives, the legal validity of this act may be subject to different conditions. In this study, the resignation processes of parliamentarians are examined by comparing the constitutional regulations, legal procedures, and practices of different countries. Similarities and differences regarding the legal nature, validity conditions and

^(*) Makalenin Dergiye Geliş Tarihi: 06.03.2025 - Makalenin Kabul Edildiği Tarih: 22.05.2025
DOI No: 10.54704/akdhfd.1652590

^(**) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı,
Doktora / Ankara, Türkiye
E-posta: serdarilteris@gmail.com
Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-9448-6552>

consequences of parliamentarians' resignations have been analyzed, and the reasons underlying the approaches that legally prohibit resignation or attach certain conditions to it have been examined. In addition, whether parliamentarians can be prevented from giving up their right to representation of their own free will, the meaning of the act of resignation in the context of theories of representation and different perspectives on this process are evaluated. In the study, answers were sought to the questions of under what conditions the act of resignation creates a direct impact, whether it is subject to an acceptance mechanism, and at what stage the resignation becomes legally valid. In countries where the constitution includes various provisions regarding the resignation of the head of state, prime minister, ministers, and even members of the judiciary, but lacks any regulation concerning the resignation of parliamentarians, the process of how resignations are handled has also been investigated. Issues such as the legal validity of blank resignation letters signed by parliamentarians to the parties they belonged to before their election, resignation requests received under political pressure, and the period of time in which such resignation requests can be revoked were also evaluated in line with the approaches of the Venice Commission and the European Court of Human Rights. While examining the extent to which the principles emphasized by the Court align with the practices of the State parties in the functioning of the resignation procedure, criticisms regarding the unilateral act of subjecting resignations to the approval of another authority are also addressed. In conclusion, it was emphasized how the balance between the right to representation and the right to resign can be maintained, the need to eliminate legal gaps regarding the resignation of parliamentarians, and the need to regulate resignation processes in a more transparent manner.

Keywords

Constitution, Parliamentary, Right to Resign, Mandatory Mandate, Representative Mandate, Undated Resignation Letter.

Extended Abstract

When the resignation mechanisms of parliamentarians are analysed in comparative law, it is seen that there are different approach in many countries. We can talk about three different approach that prohibit the resignation of parliamentarians, leave the resignation entirely to the will of the person concerned, and subject the resignation to certain conditions and bind it to the acceptance of another authority. Countries that leave the resignation entirely to the will of the parliamentarian start from the thesis that resignation is the of the parliamentarian just as it is the right of a normal citizen in the light of liberal values. On the other hand, the main starting point of the understandings that prohibit or limit resignation is institutional continuity. This preference is based on the claim that parliamentarians will be subjected to pressure and will not be able to fulfil their duties fully if the resignation path is fully opened. Another approach that if the path to resignation is fully open, mass resignations may occur as an opposition strategy, would disrupt the parliamentary system. In a quantitative assessment, parliamentarians are prohibited from resigning in very few countries. Peru and the United Kingdom are among the countries where parliamentarians are legally prohibited from resigning. However, these two countries have very different perspectives on the prohibition. In Peru, this prohibition is enshrined in the constitution as "the legislative power cannot be relinquished" and is also applied in practice. In the United Kingdom, there is a legal prohibition of resignation from the House of Commons. However, in practice, there is another understanding to override this prohibition. In accordance with the prohibition of parliamentarians to hold a position affiliated to the Crown, the members of the House of Commons working in an organisation affiliated to the Crown is considered as a reason for their dismissal from membership. The fact that both the prohibition of resignation and impeachment are valid together is actually a contradiction in this sense. This is because a person who cannot resign may use the impeachment option to leave office. As a matter of fact, this situation is experienced in the United Kingdom. For parliamentarians who wish to resign but cannot do so legally, it is open to them to withdraw from parliament by being appointed to one of the two institutions under the Crown, and this is no longer an incidental way but a constitutional tradition. A similar situation can be considered for absenteeism. In a country where there is a ban on resignation, if a deputy can be dismissed for absenteeism, this ban is meaningless. Because a parliamentarian who does not want to continue in office is absent and his/her membership is terminated. Therefore, in countries where the resignation of parliamentarians is prohibited, for this prohibition to work, the criteria for incompatibility of parliamentarism and practices that will deactivate the prohibition in cases of termination should be taken into consideration.

Some of the questions that remain to be answered in the context of the problems encountered with regard to the resignation of parliamentarians are as follows: Can the resignation of parliamentarians be prevented? Can resignations be subject to acceptance? Is it possible to resign at a later date? Can resignations be cancelled and if so, for how long? Is it possible to resign in white? In countries that do not refer to resignation in their legislation, should resignation be considered prohibited or legal? Which institution should determine possible will defects and how should judicial review be conducted?

Whether the resignation can be revoked or not, the issue of resignation in white and the determination of will defects in resignation are slightly more popular questions than the others since they are also subject to international judgement. In particular, the blank resignation letters given by parliamentarians to the party to be used later before their election have been a subject of international debate and countries such as Serbia Ukraine Russia have been criticised for this practice. In this sense, in our study, the resignation processes of parliamentarians are analysed by comparing the constitutional arrangements, legal procedures and practices of different countries. Similarities and differences regarding the legal nature, validity conditions and consequences of parliamentarians resignations have been analysed, and the reasons underlying the approaches that prohibit resignation legally or that bind it to certain conditions have been examined. In addition, whether parliamentarians can be prevented from giving up their right to representation of their own free will, the meaning of the act of resignation in the context of theories of representation and different perspectives on this process have been evaluated. Finally, the issue is analysed in the light of the decisions of the European Court of Human Rights and the resignation practice in Turkish law is evaluated.

GİRİŞ

Kamu görevlilerinin görevlerine kendi istekleri ile son verme şekillerinden biri olan istifa müessesesi; kişiye bağlı, tek taraflı, hukuki mahiyeti itibariyle kabule gerek olmayan, herhangi bir şarttan bağımsız, iradi bir tasarruf olarak ifade edilebilir. Bu tasarrufun hukuki yansıması özel hukuk ve kamu hukuku açısından benzerlikler taşısa da kamu hukukunda istifa, niteliği itibariyle özel hukuktaki istifadan farklı özellikler barındırır. Örneğin kamu düzeninin korunması adına görevli kimselerin istifalarının, tek taraflı iradi bir tasarruf olma özelliğinin aksine bazı durumlarda kısıtlamalarla karşılaşması pek muhtemeldir¹. Olağan şartlarda kamu görevlilerinin istifalarının engellenmesi çalışma özgürlüğü, kamu hizmetine girme hakkı, angarya yasağı gibi birçok temel hak ve ilke ile çatışma potansiyelini de beraberinde taşımaktadır. O halde kamusal hizmet sağlayıcılarının görevden ayrılma seçeneklerinden biri olan istifa müessesesi ile ilgili yasal çerçevenin varlığı önem arz etmektedir². Bu noktada kamu hizmetinin idari işleyişinden sorumlu kamu görevlilerinin görevden çekilmeleri noktasında hukukta belirleyicilik ilkesine sadık kalınması ve hukuki düzenlemelerin keyfiyeti engelleyecek

¹ Kamu görevlilerinin istifa eden kamu görevlisinin yerine yenisi göreve başlayana kadar ilişik kesmeme durumu, olağanüstü koşullarda istifaya izin vermeme ya da usule uygun olmayan istifanın yaptırımının mevcut olması kamu hukukundan kaynaklı kısıtlamalara örnek olarak sayılabilir.

² Türk hukukunda yer alan istifayı karşılayacak kavramların seçiminde kanun koyucu yakın anlamlı kavramları istifaya eşdeğer olarak kullanmıştır. Örneğin 657 sayılı Kanun'da yer alan "çekilme" ibaresi istifa kavramını karşılayacak şekilde kullanılan farklı kavramlardan bir tanesidir. Yine 1924 Anayasası'nda ve 1961 Anayasası'nda istifa yerine "çekilme" kavramı kullanılmıştır. 2839 sayılı Milletvekili Kanunu'nda ise aynı anlamda "görevden ayrılma" tabiri kullanılmıştır. Bu doğrultuda Danıştay'ın verdiği kararlarda da "çekilme", "görevden ayrılma" "istifa" kavramları eşdeğer şekilde kullanılmış olup üç kavramla da anlatılmak istenen kamu görevinin net bir şekilde sonlandığıdır. Örnek karar için bkz. D.12.D, 03.03.2022, E. 2019/2645, K. 2022/911.

şekilde düzenlenmesi önemlidir. Seçimle göreve gelmiş temsilciler ve özellikle parlamenterler açısından da bu durumun benzer nitelikte olduğu söylenebilir.

Geniş anlamda kamu görevlisi³ olarak değerlendirebileceğimiz parlamenterlerin istifalarının hukuki yansımaları ile atanmış kamu görevlilerinin istifaları birçok noktada farklılıklar taşımaktadır. Çalışmada parlamenterler açısından istifa sürecinin ne şekilde işlediği, bu sürecin anayasal boyutları ve karşılaştırmalı hukuktaki yeri üzerine odaklanılacaktır. Ayrıca parlamenterlerin istifası ile ilgili Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde görülen davalar üzerinden Mahkemenin konuya olan yaklaşımını değerlendireceğiz. Sonuç kısmında ise karşılaştırılması muhtemel sorunlar doğrultusunda karşılaştırmalı hukukta ülke mevzuatlarında tespit edilen düzenleme eksikliklerinin ne şekilde giderilebileceği yönünde öneriler sunulacaktır. Konumuz olan meclis görevinden feragat ile aynı sonucu doğurmadığı için parlamenterlerin kendi partilerinden istifası ya da meclis komisyon çalışmalarından çekilmeleri gibi durumlar çalışmanın kapsamı dışındadır.

Anayasal bağlamda parlamenterlerin istifa süreci ve bu sürecin hukuki sonuçları açısından ülkeden ülkeye farklı düzenlemeler söz konusudur. Parlamento üyeliğinden çekilme noktasında bu düzenlemelerin anayasalarda, meclis çalışmalarını şekillendiren içtüzüklerde, parlamenterlerin özlük ve hukuki durumunu belirleyen yasalarda, nadiren de olsa seçim kanunlarında yer aldığını müşahade etmekteyiz⁴. Kimi ülkelerde istifa kurumunun içkin anlamı gereği herhangi bir düzenleme yoluna gidilmezken kimi ülke mevzuatında ayrıntılı düzenlemeler yer almaktadır. Açık istifa yasağını tercih eden ülkeler olduğu gibi istifayı tamamen ilgilisinin tasarrufuna bırakan sistemler de söz konusudur. Hatta hukuken istifayı yasaklamasına rağmen bulunan ara formülü üç yüz yıllık anayasal bir gelenek haline getiren anlayış dahi mevcuttur. Bu itibarla karşılaştırmalı hukukta var olan farklı ve yetersiz hukuki düzenlemeler istifa kurumu ile ilgili ülkesel bazda yorum skalasında çeşitliliklerin yaşanmasına yol açmıştır.

I. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA PARLAMENTERLERİN İSTİFASI

Karşılaştırmalı hukuk açısından genel bir değerlendirme yapılacak olursa öncelikle parlamenterlerin istifaları konusunda gündeme gelebilecek birçok sorunun mer'î hükümler tarafından cevaplanmadığı hususu dikkat çekicidir. Yine de bazı ülkeler konu ile ilgili diğer ülkelere nazaran daha ayrıntılı düzenlemeler

³ Geniş anlamda kamu görevlisi hukuki durumlarına veya yaptıkları görevin niteliğine bakmaksızın kamu kesiminde görev yapan kimseleri ifade etmektedir. Faruk Bilir, *Türkiye'de Milletvekilliği ve Milletvekilliğinin Sona Ermesi*, (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2001), 88.

⁴ Bu metinlerde yer alan ve istifa ile ilgili yakın anlamlı müstafi sayılma, otomatik istifa gibi başka kavramların da kullanıldığını görmekteyiz. Müstafi sayılma; istifa müessesesinde zorunlu olan iradi tasarrufun, hukuki metinlerde sayılan koşulların gerçekleşmesi durumunda zimmî olarak gerçekleştiği varsayımıyla istifa etmiş sayılma durumudur. Bu durumun gerçekleşmesi için yasal olarak tipikliğin sağlanması zorunludur.

yapma yoluna gitmiştir⁵. Bazı ülke anayasalarında konu ile ilgili tek cümle yer alırken bazılarında ise istifa konusuna hiç değinilmemiştir. Konu ile ilgili düzenlemelerin çoğunlukla içtüzük vasıtasıyla gerçekleştiği görülürken kimi ülke anayasaları konunun kanunla düzenleneceğine işaret etmiştir.

Parlamentodan çekilmek için haklarından feragat eden temsilcilerin durumuna yönelik ülkelerin istifaya işlevsel olarak yaklaşımları da yeknesak değildir. Örneğin Almanya, ABD, Arjantin gibi ülkeler istifayı parlamentodan kişisel tercihlerle ayrılma talebi olarak ele alırken, İspanya istifayı görev bağdaşmazlığının sonucu olarak ortaya çıkan statüsel bir durum olarak ele alır⁶. Birleşik Krallık'ta Avam Kamarasından, Peru'da da Ulusal Meclis'ten istifa etmek hukuken mümkün değilken, Almanya, İspanya, Avustralya ve Yeni Zelanda'da istifa, parlamentoların tasarrufuna bırakılmıştır. Türkiye, Finlandiya, İsveç, Gürcistan, İtalya gibi ülkelerde istifa hukuken mümkündür ancak yürürlüğe girişi için parlamentonun onayı gerekir⁷. Fransa ise istifayı kişinin özgürce alacağı bir karar, görev bağdaşmazlığı ya da devamsızlığın bir sonucu olacak şekilde düzenlemiştir⁸.

⁵ Örneğin Belçika, AİHM önünde görülen G.K. v. Belçika davasında haksız bulunması sonrası kendi mevzuatında kapsamlı değişiklikler yapma yoluna gitmiştir. Bu doğrultuda Belçika'da parlamentoların istifalarını düzenleyen yasal çerçeve şu şekilde değiştirilmiştir: 1. İstifa eden parlamento üyesi istifasını Başkan'a yazılı olarak bildirir. 2. İstifa, istifa mektubu Parlamento tarafından alındığı gün veya üyenin belirtmesi halinde daha sonraki bir tarihte yürürlüğe girer. 3. İstifanın daha sonraki bir tarihte yürürlüğe girmesi halinde bu tarihten bir gün öncesine kadar Başkan'a başvurularak yazılı olarak istifa geri çekilebilir.

⁶ İspanya Anayasası'nda parlamentoların istifası ile ilgili bir hüküm yer almazken senatör ve milletvekillerinin görev bağdaşmazlık durumlarının Seçim Kanunu'nda belirleneceği ifade edilmiştir. Senato İçtüzüğü'nün 17. maddesinde ise uyumsuzluk ilan edildikten sonra bu durumdan etkilenen senatörün iki görev arasında seçim yapmak için sekiz günü olduğu vurgulanır. Anılan sürede seçim yapılmazsa temsilcinin istifa ettiği anlaşılar. 19 Haziran 1985 tarihli 5/1985 sayılı yasa da ise *"Bir üyenin ölümü, yetersizliği veya istifası halinde aynı listeden adaya veya duruma göre yedeğe görev verilir."* denilmektedir. Christine Weidenslaufer, "La renuncia al cargo de parlamentario en el Derecho Comparado", *Biblioteca del Congreso Nacional de Chile-Asesoría Técnica Parlamentaria*, (2019): 1.

⁷ Yeni Zelanda Anayasası 55. madde: *"... Eğer bir kişi, Başkan'a hitaben yazılmış ve teslim edilmiş yazılı bir bildirimi imzalayarak koltuğundan istifa ederse parlamento üyesinin koltuğu boşalır."* Avustralya Anayasası 19. maddesine göre bir Senatör, Başkan'a veya Başkan yoksa Genel Vali'ye hitaben dilekçe yazarak istifa edebilir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 84. maddesinde ise *"İstifa eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesi, istifanın geçerliliğinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanınca tespit edilmesinden sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca karara bağlanır."* hükmü yer almaktadır. İtalya Temsilciler Meclisi İçtüzüğü 12. madde ve Senato İçtüzüğü'nün 20. maddesinde istifanın Meclis onayına tabi olduğu belirtilmiştir. İsveç Anayasası'nın 11. maddesinde *"Riksdag üyeleri veya bu üyelerin yedekleri, Riksdag'ın onayı olmadan görevlerinden istifa edemezler."* hükmü yer alır. Guetemala Anayasası ise 170. maddede üyelerinin sunacağı istifaları karara bağlamayı parlamentonun görevleri arasında olarak saymıştır. Marc Van Der Hulst, *El Mandato Parlamentario Estudio Comparativo Mundial*, (Ginebra: Unión Interparlamentaria, 2000), 17.

⁸ Fransa 1958 Anayasası'nda 25. maddede seçilme koşullarını, görev bağdaşmazlık durumlarını ve olası boşlukların nasıl doldurulacağını kanuni düzenlemeye bırakmıştır. Seçim Kanunu LO 178 de istifa nedeniyle meydana gelecek boşluğun ara seçimle doldurulacağı yer almaktadır: *"Seçim işlemlerinin iptalinde, Anayasa Konseyi tarafından LO 136-1 veya LO 136-4 maddelerinin uygulanmasıyla ilan edilen zorunlu istifa sonucu boşalan üyeliklerde, LO 137, LO 137-1, LO 141*

Karşılaştırmalı hukukta genel olarak “*Bir parlamenterin istifa etme hakkı var mıdır?*” şeklindeki soruya cevaben -sınırlı- özgürlükçü tutum daha fazla ilgi görmüştür. İstifanın kişiler için çalışma hayatında doğal bir süreç olduğu, kamu görevini yerine getiren kişiler için de bu durumun herhangi bir değişiklik yaratmayacağı ağırlıklı olarak düşünülmektedir. Ancak seçilmişler açısından her ne kadar istifa yolu tamamen kapatılmasa da birçok ülkenin hukuk anlayışı istifayı tamamen kişinin iradesine bırakma yolunu tercih etmemiştir. Bu bağlamda parlamenterler açısından istifa müessesesini; tamamen özgürlükçü düşünüp kişinin iradesine bırakan sistemler, istifa yolunu tam kapatmayan ancak çeşitli sıkı şartlara bağlayan sistemler ve son olarak parlamenterlerin istifasını tamamen yasaklayan sistemler olarak üç farklı anlayıştan bahsedebiliriz. Temsilcilerin istifalarının önünü kesen hukuk anlayışında parlamenterliğin bir haktan öte görev olarak değerlendirildiği söylenebilir. Örneğin 80’li yılların sonlarına doğru bazı Doğu Bloğu ülkelerinde ve Batı Almanya’da parlamento üyeliği bağlayıcı ve görev niteliğinde değerlendirilmekteydi⁹. Aksi düşünce tarzı ise parlamenterliğin de normal bir iş hüviyetinde olduğu dolayısıyla çalışma hürriyeti bağlamında kişinin kamu görevi olsa dahi istemediği bir mesleği icra etmek zorunda olmadığı tezi üzerine kuruludur.

A. İSTİFAYI HUKUKEN YASAKLAYAN ÜLKELER: BİRLEŞİK KRALLIK VE PERU ÖRNEĞİ

Peru’da ve Birleşik Krallık’ta parlamenterlerin istifası konusunda diğer ülkelerden farklı hukuki düzenleme ve uygulamalar dikkat çekicidir. İki ülkede de çoğunluğun aksine parlamenterlerin görevden ayrılması noktasında yasaklayıcı tutum sergilenmiştir. Önceleri birçok ülke mevzuatında temsilcilerin istifası için düzenleyici normlar yeterli olmadığından belirsizlik söz konusu iken zamanla istifa kurumu anayasa, yasa ya da meclis içtüzükleri ile korunur hale gelmiştir. Peru’da ise ilginç şekilde süreç tersine işlemiş başlarda milletvekillerinin istifası olağan karşılanırken hatta bu durum Anayasa ile güvence altına alınmışken zamanla temsilcilerin istifaları yasaklanmıştır¹⁰. Birleşik Krallık’ta ise Avam Kamarası üyeleri için istifa, parlamento ve kral çekişmesinin yaşandığı dönemden bugüne hukukten yasaktır¹¹.

veya LO 141-1 maddelerinde öngörülen uyumsuzluk dışında herhangi bir nedenle meydana gelen istifalarda veya LO 136 maddesinin uygulanmasıyla Anayasa Konseyi tarafından tespit edilen hak kaybı ile LO 176 maddesinde öngörülen durumların gerçekleşmemesi halinde, üç aylık süre içinde ara seçim yapılır.” Weidenslaufer, “La renuncia al cargo de parlamentario en el Derecho Comparado”, 1.

⁹ Hulst, *El Mandato Parlamentario Estudio Comparativo Mundial*, 17.

¹⁰ Jorge Luis Leon Vasquez, “La Constitución Comentada: artículo 95, la irrenunciabilidad del mandato legislativo”, *Gaceta Jurídica* II, (2005): 108.

¹¹ Edward Hicks, “Resignation from the House of Commons”, *Commons Library Briefing*, (2019): 1.

Tarihsel kökeni ve sembolik yönüyle Birleşik Krallık'taki parlamenterlerin istifa mekanizması diğer ülkelerden oldukça farklıdır¹². Parlamenter sistem Taç'a (Crown) karşı verilen mücadele neticesinde Bileşik Krallık'ta ortaya çıkan kökleşmiş bir kurumdur. Sistem tüm unsurlarıyla yerleşene dek Taç'ın baskısı temsilciler üzerinde hissedilmiş, bu durum temsilcileri hükümdara karşı koruma zaretini doğurmuştur. Parlamantonun Taç'a karşı henüz yeterli güce erişememesi nedeniyle bir temsilcinin aynı zamanda Kraliyet'in verdiği maaşlı görevi kabul etmesi de o dönem uygun görülmemiştir. Görevini ifa ederken hükümdarın mali olanaklarından faydalanan birinin hem temsilcilik görevini hem de Kraliyet'e karşı sorumluluklarını yerine getirmesinin mümkün olamayacağı fikri baskındı. Dolayısıyla Kraliyet'e bağlı bir görevle Avam Kamarası üyeliğinin bağdaşmayacağı fikri tarihsel bir gerçek olarak en başından kabul görmüştü¹³. Temsilci üzerindeki baskının hissedilmesini engellemek adına da Avam Kamarası üyelerine 2 Mart 1624 tarihli karar uyarınca istifa yasağı getirilmişti¹⁴. Ancak bu yasak zamanla esnetilmiş ve istifa yasağı formaliteden öteye bir anlam ifade etmemiştir. Milletvekilliğinden azledilme sebeplerinden biri olan Taç'a bağlı görev edinme yasağını kullanarak istifaya alternatif bir yol bulunmuştur¹⁵. Öyle ki istifa etmek isteyen temsilciler parlamenter uyumsuzluk kriterini kullanarak herhangi bir sorumluluk ya da mali olanağı bulunmadığı halde şeklen Kraliyet'e bağlı iki kurumdan birine atanmak suretiyle parlamentodan çekilmiş oluyordu¹⁶.

¹² Erdal Onar, "1982 Anayasasında Milletvekilliğinin Düşmesi", *Anayasa Yargısı Dergisi* 14, (1997): 389.

¹³ Avam Kamarası 30 Aralık 1680 tarihli kararı "*Bu Meclis'in hiçbir üyesi, Meclis'in izni olmaksızın veya bu Meclis'teki üyeliği süresince böyle bir makam (Kraliyet kaynaklı) veya kazanç sağlayan görev için herhangi bir vaat almaksızın, Kraliyet'ten herhangi bir makam ya da kazanç sağlayan görev kabul etmeyecektir. Kararlaştırılmıştır ki bu kurala aykırı hareket eden tüm üyeler, bu Meclis'ten ihraç edilecektir.*" 1707 yılında çıkarılan bir parlamento kararında, 1741 Avam Kamarası Diskalifiye Yasası'nda, 1864 Avam Kamarası Yasası'nda da aynı doğrultuda kararlar yer almış ve Avam Kamarası üyeliği ile Kraliyete bağlı bir görevin bağdaşmazlığı vurgulanmıştı. Hicks, "Resignation from the House of Commons", 8.

¹⁴ Hicks, "Resignation from the House of Commons", 9. 1624 yılında Sir Thomas Estcourt'un kendi rızası hilafına Gloucester Kontluğu'nun temsilcisi olarak Avam Kamarasında temsiline dair itirazı neticesinde Avam Kamarası Ayrıcalıklar ve Seçimler Komitesinin kararında şunlar vurgulanmıştır: "*Yasal olarak seçilen hiç kimse bu görevi reddedemez; çünkü ülkenin ve kamunun her insan üzerinde öyle bir çıkarı vardır ki yasal bir seçimle bu kamu hizmetine atandığında, kendi isteksizliği ya da reddiyle kendini yetersiz hale getiremez; çünkü bu, özel bir adamın iradesini ya da memnuniyetini tüm ülkenin arzusuna ve memnuniyetine tercih etmek ve genellikle bu görevi elde etmek için en az çaba gösteren en yeterli adamları saf dışı bırakmak için hazır bir yoldur.*" John Chafetz, "Leaving the House: The Constitutional Status of Resignation from the House of Representatives", *Duke Law Journal* 58, S. 2 (2008): 185.

¹⁵ Clifford John Boulton, editör, *Erskine May's Treatise on the law, privileges, proceedings, and usage of Parliament*, (London: Butterworths, 1989), 50-52.

¹⁶ Vekilin istifası amacıyla atandığı kurumlar Chiltern Hundreds Vekilliği ya da Northstead Malikânesi'dir. Taç'a bağlı bu iki kuruma olan atama Hazine tarafından yapılmaktadır. Chiltern Hundreds Vekilliği'nin ilk olarak 17 Ocak 1751'de John Pitt tarafından Wareham'daki koltuğundan ayrılıp Dorchester temsilcisi olmak için kullanıldığı düşünülmektedir. Vekillerin bu kurumlara atanmak suretiyle istifa yoluna gitme talepleri her zaman olumlu karşılanmamıştır. Örneğin 1775

Hukuken yasak olmasına rağmen parlamenterlerin istifaları için 18. yüzyıldan bu yana kullanılan ara formülün anayasal teamül haline geldiği Birleşik Krallık'ta, istifa yasağı, parlamentonun üstünlüğü ilkesi ile ilişkilendirilebilir. Yasama yetkisinin mutlak olması ve herhangi bir erk tarafından sınırlandırılmayacağı anlayışı üzerine kurulu olan parlamentonun üstünlüğü ilkesi kanun yapma sürecinde parlamentoya önemli bir özgürlük sağlar¹⁷. Parlamentonun yapısal işleyişinin korunması ve siyasi istikrarsızlığın önlenmesi adına istifanın yasaklanması ise kanun yapma sürecinin kişisel kararlardan etkilenmesini engellemek amaçlıdır. Bu anlamda bireysel iradede ziyade kurumsal sürekliliği ön plana alan bu tercihin ardında, yasama sürecine parlamento üyesinin dahi zarar verememesi anlayışı yatar. İlk etapta parlamentonun gücünü koruyabilmesi ve varlığını hissettirebilmesi için gerekli görülen bu düşünce zamanla geçerliliğini yitirmiş, hukuken parlamentonun üstünlüğünün tartışılmayacak konuma gelmesiyle parlamenterlerin istifası konusunda daha esnek davranılmasına neden olmuştur. Bu anlayışın bir tezahürü olarak da temel haklarla çatışan yasağın devamında ısrarcı olunmamış hukuken varlığını sürdürse de fiilen yasağın ortadan kalkmasına izin verilmiştir.

Peru'da ise anayasal süreç incelendiğinde parlamentodan istifa etme hususunda 1828 Anayasası'ndan 1979 Anayasası'na dek ilgili anayasalarda konu ile ilgili çeşitli hükümler bulunmaktaydı. 1979 Anayasası'na kadar bu hükümlerin ortak özelliği hakkın kullanımının temsilcilerin yeniden seçilmiş olmasına bağlanmış olmasıydı¹⁸. Yani düzenlemeye göre ilk döneminde istifa edemeyen vekil tekrar seçilirse istifa etme şansına sahip oluyordu. Bu düzenleme 1979 Anayasası 178. madde ile birlikte değişmiş ve günümüzdeki 1993 Anayasası 95. maddesinde de yer aldığı şekliyle "*Yasama yetkisinden feragat edilemez.*" olarak ifade edilmiştir¹⁹. Ayrıca aynı hükmün devamında parlamenterlere disiplin cezası verirse dahi bunun 120 günü geçemeyeceği hususu kayıt altına alınmıştır. Komisyonda, yasağın aşırı siyasallaşma ile beraber gerçekleşebilecek toplu istifaların engellenmesine ve parlamenterlerin üzerindeki baskının hafifletilmesine hizmet edebileceği ifade edilmiştir²⁰. Anayasanın dışında Peru Cumhuriyeti Kongresi

yılında Nathaniel Bayly'in talebi Başbakan tarafından siyasi nedenlerle uygun görülmemiştir. Ayrıca zaman zaman istifayı yasal kılan bazı yasa tasarıları da anayasal teamüller nedeniyle kabul görmemiştir. Hicks, "Resignation from the House of Commons", 10-11.

¹⁷ Erdoğan Keskin, "İngiliz Anayasa Hukukunda Parlamentonun Üstünlüğü İlkesi, Sınırları ve Brexit", *EBYÜ-HFD*, C. 25, S. 1 (2021): 92.

¹⁸ 1828 Anayasası 46. md, 1856 Anayasası 53. md, 1860 Anayasası 58. md, 1867 Anayasası 58. md, 1920 Anayasası 82. md. Tribunal Constitucional del Perú, Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024, <https://www.tc.gob.pe/>.

¹⁹ Madde 95: Yasama yetkisinden feragat edilemez. Kongre tarafından üyelerine verilen disiplin cezaları, görevden uzaklaştırma söz konusu olduğunda, yasama oturumundan itibaren 120 günü aşamaz. "Peru Anayasası", Erişim Tarihi: Aralık 1, 2024, https://constituteproject.org/constitution/Peru_2021.

²⁰ Bugün Peru'da parlamenterlerin istifa yasağı ile ilgili halen tartışmalar sürmektedir. Son on yılda defalarca yasa teklifi verilmesine rağmen parlamenterlere hukuken istifa yolu açılmamıştır ve

Yönetmeliği'nin 15. maddesi de istifa yasağına dönük olarak temsilci koltuklarının devredilemeyeceğini ve terk edilemeyeceğini vurgulamış vekillik koltuğunun boşalma nedenleri arasında istifayı saymamıştır²¹.

Parlamentarlara istifa hakkı tanımayan Peru Anayasası özelinde bir değerlendirme yapmak gerekirse yasağın anayasal birçok hakla çatıştığı düşünülebilir. Yasağın Peru Anayasası 2. maddesinde sayılan temel haklardan, eşitlik, özgür gelişim hakkı ve çalışma özgürlüğü ile 31. maddesinde yer alan temsili kamu görevlerine erişim hakkına zarar verdiği iddia edilmektedir²². Kişinin kendi hayatı üzerinde karar alma yetkisinin elinden alınması, özgür gelişim hakkının ihlali olarak düşünülürken; Cumhurbaşkanı ve diğer kamu görevlilerinin istifa hakkına sahip olmasına rağmen parlamenterlerin bu haktan yoksun olmasının eşitliğe aykırı olduğu vurgulanmaktadır²³. Herkesin çalışıp çalışmamaya veya hangi faaliyetlerde kimin için çalışacağına karar verme hakkı olan çalışma özgürlüğünün de birçok uluslararası sözleşme ve ülke anayasasında korunmasına rağmen yasak nedeni ile ihlal edildiği söylenebilir²⁴.

Peru, temsilcilerin parlamentodan istifa etmelerinin engellenmesi anlamında ilginç bir örnektir. Demokratik değerler ışığında temel hakların kullanımının daha erişilebilir hale getirilmesi için anayasal değişimlerin yaşandığı ya da en azından tasarlandığı günümüzde temsilcilerin istifa haklarının tümüyle ellerinden alınması pek karşılaşılan bir durum değildir. Aynı anlayışın bölgesel ve yerel yönetimlerde de benzer şekilde yürüdüğü, Meclis üyeleri ile Bölge Konseyi üyelerinin de anayasada öngörülen durumlar dışında görevlerinden feragat edemeyeceğinin Anayasa'nın 191. ve 194. maddesinde hüküm altına alındığı bir gerçektir²⁵. Aslında sadece 2003'ten günümüze kadar 95. maddenin değişimi ile alakalı en az sekiz farklı anayasa değişikliği girişiminin olması da parlamentonun bu konudaki tavrını değiştirmemiştir²⁶. 95. madde ile ilgili verilen anayasa değişikliği tekliflerinde ortak olarak bir temsilcinin yasama görevinden ayrılmasının istikrarsızlık yaratmayacağı ve temsilcilerin herhangi bir siyasal baskı ile istifaya zorlanması

verilen yasa teklifleri kabul görmemiştir. Vasquez, "La Constitución Comentada: artículo 95, la irrenunciabilidad del mandato legislativo", 106; Miguel Angel Tinajeros Arteta, "La renuncia al cargo de congresista", *Revista de Derecho YachaQ*, S. 8, (2017): 94.

²¹ Reglamento del Congreso de la República, Peru Congreso de la República, Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024, <https://www.congreso.gob.pe/Docs/biblioteca/Reglamentos/2023nov/index.html>.

²² Arteta, "La renuncia al cargo de congresista", 95-97.

²³ Arteta, "La renuncia al cargo de congresista", 96.

²⁴ Arteta, "La renuncia al cargo de congresista", 96.

²⁵ 14 Ağustos 2001 tarihli Anayasa Değişikliği Teklifi, Erişim Tarihi: Şubat 2, 2025, <https://www2.congreso.gob.pe/sicr/tradocestproc/clproley2001.nsf/pley/4DA92E8D2A674E6405256D25005DC1E9>

²⁶ Carlos Oré Arroyo, "Proyecto de ley busca permitir la renuncia al cargo de congresista pero impide postulación a próximas elecciones", Erişim Tarihi: Şubat 2, 2025, <https://www.infobae.com/peru/2023/02/16/proyecto-de-ley-busca-permitir-la-renuncia-al-cargo-de-congresista-pero-impide-postulacion-a-proximas-elecciones/>.

durumunun artık günümüz koşullarında mümkün olmadığı tezi parlamento tarafından hala kabul görmemektedir²⁷.

B. İSTİFAYI KİŞİSEL KARAR OLARAK GÖREN ÖZGÜRLÜKÇÜ SİSTEMLER

Parlamentodan çekilme kararı parlamenterlerin özgür iradesi ile ilgili olduğu kadar siyasal sistemin istikrarı, demokratik hesap verilebilirlik ve parlamenterlerin temsil ettiği kesimlerin beklentileri gibi kamusal değer ve sorumluluklarla da ilgilidir. Parlamenterlerin istifalarına herhangi bir sınırlama getirmeyen sistemlerin nihai amacı bireylerin özgürlüklerine müdahale etmemek ya da zorunlu ise müdahaleyi asgari düzeyde tutmaktır. Bu anlamda toplumsal menfaatlerle bireysel haklar arasında kurulan dengenin yönü istifaya atfedilen anlamın kavranması adına önemlidir. Siyasi özgürlüklerin demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından bir tanesi olduğu bu bağlamda parlamenterlerin istifa etmelerinin engellenmemesi gerektiğini savunan anlayış birçok ülke tarafından tercih edilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Fransa, İsrail, Sri Lanka, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkeler parlamenterlerin istifa etmeleri için herhangi bir makamın onayını aramayan ülkelerden bazılarıdır.

Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nda senatörlerin, başkanın, başkan yardımcılarının istifasına açık şekilde değinilse de Temsilciler Meclisi üyelerinin istifası ile ilgili herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Dikkat çekici olan husus Senato'da oluşabilecek boşlukların nedenleri arasında istifa sayılırken Temsilciler Meclisi ile ilgili olarak temsilcilerin istifasına hiç değinilmemiş olmasıdır. Bu farklılığın iradi bir talebin sonucu mu yoksa unutulmuş bir durum mu olduğu ülkenin istifaya dönük anlayışını algılayabilme adına önemlidir²⁸. Bu noktada Philadelphia Konvansiyonunda yapılan görüşmelerde Temsilciler Meclisi üyesi Edmund Randolph'un hazırladığı anayasa taslağında istifa hakkı yer alsa da nihai taslakta böyle bir maddenin kendisine yer bulamadığının altını çizmek gerekir²⁹. Tarihsel

²⁷ Peru'da parlamenterlerin istifasına ilişkin 95. maddenin değişimine dönük girişimlerden biri de Kongre Üyesi Gilbert Violeta tarafından hazırlanan 1507/2016 sayılı tekliftir. Carla Diaz Gonzales, "La renuncia al cargo de congresista no existe tampoco en otros países democráticos", Erişim Tarihi: Kasım 23, 2024, <https://ojo-publico.com/1312/afirmacion-tubino-sobre-prohibicion-renuncia-congresistas-es-enganosa>.

²⁸ İlk dönem Amerikan anayasal sürecinde, İngiliz geleneğinin de etkisiyle istifa konusunun anayasalarda yer alması anlayışının tek istisnası Maryland Anayasasıdır (1776). Maryland Anayasası açık şekilde istifayı hüküm altına alarak İngiliz geleneğinden ayrılmıştır. Chafetz, "Leaving the House: The Constitutional Status of Resignation from the House of Representatives", 205-215.

²⁹ James H. Hutson, editör, *Supplement to Max Farrand's Records of the Federal Convention of 1787*, (New Haven: Yale University Press, 1987), 185. Senatörlerin istifa hakkı ile ilgili olarak James Madison ile Gouverneur Morris arasında yaşanan konuşma Madison'un parlamenterlerin istifası konusundaki görüşlerini yansıtmaktadır. Morris'in aktardığına göre Madison'un teklifi şu yöneydi: "*Bay Madison, Senatörlerin istifa edip edemeyecekleri konusundaki tereddütleri önlemek maksadıyla, "boşluklar" kelimesinden sonra gelen kelimelerin çıkarılmasını ve " kabul etmeme istifa ya da başka şekilde meydana gelen boşluklar Yasama Meclisinin bir sonraki toplantısına kadar, temsil edildiği Eyaletin Yasama Organı ya da Yürütme organı tarafından doldurulabilir.* Chafetz, "Leaving the House: The Constitutional Status of Resignation from the House of Representatives", 206-207.

sürece bakıldığında Anayasa'da Temsilciler Meclisinden istifa ile ilgili hiçbir hüküm olmaması bu durumun zamanla yorumlanma sürecinin de değişmesine neden olmuştur. Başlarda Avam Kamarası geleneğinin Atlantik'e taşınması ve *Expressio unius*³⁰ ilkesinin ön plana çıkarılması nedeniyle Temsilciler Meclisi üyelerinin istifa edemeyeceği iddiası taraftar bulmuştur³¹. Daha sonra 1872 Tüzüğü'nde³² istifa'nın açık şekilde yer alması Meclisin bilgisi dâhilinde istifaya bazı durumlarda izin verilebileceğini düşündürse de günümüzde Temsilciler Meclisi üyelerinin dilediği zaman görevden çekilebileceği liberal anlayış hâkim olmuştur. Dolayısıyla başlangıçta yasama hizmetini bir görev olarak addeden İngiliz geleneğinin de etkisiyle cumhuriyetçi anayasal bir görev olarak Temsilciler Meclisi üyeliği, zamanla liberal düşüncenin bir uzantısı olarak bireysel hak şekline evrilmiştir³³. Günümüzde ABD Senato ve Temsilciler Meclisi İçtüzüklerine bakıldığında ise Senato İçtüzüğü'nde bu konu yer almazken Temsilciler Meclisi İçtüzüğü'nde istifa eden bir parlamenterin ofisinin işleyişi (*Rule II*) ve bu istifanın oylamalar üzerindeki etkileri (*Rule XX*) ayrıntıya girilmeden düzenlenmiştir. Ancak her iki tüzükte de istifa sürecinin işleyişi (şekli) ile ilgili geniş bir düzenleme yer almamıştır³⁴.

Avrupa devletlerinin anayasaları incelendiğinde bu devletlerin yarıya yakınının parlamenterlerin istifasını anayasalarında düzenlediği görülmektedir. Birçok ülke anayasası temsilcilerin görevden ayrılma yollarından birinin de istifa olduğunu vurgulamıştır³⁵. Konunun, yasama üyelerinin statüsü ya da yasama üyelerinin görevlerinin sona ermesi başlığı altında incelendiği görülmektedir. Ancak birçok anayasa parlamento üyelikinden çekilme ile temsilcilik vasfının sona ereceğinden başka bir

³⁰ *Expressio unius est exclusio alterius* ilkesi; bir şeyin ifade edilmesi, ifade edilmeyen diğer durumları dışlamaktır. Yasal bir metinde ifade edilen duruma ilişkin hüküm, söz edilmeyen farklı durumlara uygulanamaz anlamı taşır.

³¹ Chafetz, hâkim olan bu liberal anlayış öncesi aslında Kurucuların Meclis ve Senato açısından farklı düşüncelere sahip olduğunu iddia etmektedir. Temsilciler Meclisi üyelerinin istifa etmelerinin engellemesinin mümkün olduğunu düşünürken, Senato ile Meclis arasında istifaya izin verme açısından farklılığın görev süresi, seçim yöntemi ve algılanan işlev kaynaklı olduğunu vurgular. Chafetz, "Leaving the House: The Constitutional Status of Resignation from the House of Representatives", 206-214.

³² "... Boşluğun kanunda belirlenen tarihte seçilememe veya seçilen kişinin ölümü, istifası ya da yetersizliğinden olup olmadığına bakmadan meydana gelen boşlukları doldurma süresini belirler ." hükmü 1872 Apportionment Act'de yer almıştır. 1872 Apportionment Act, Erişim Tarihi: Şubat 2, 2025, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-17/pdf/STATUTE-17-Pg28.pdf#page=1>.

³³ Chafetz Amerikan anayasal sürecinde Cumhuriyetçi bakış açısıyla liberal bakış açısının bu konuda farklı yansımaları olduğunu, Cumhuriyetçi bakış açısıyla Meclisten istifanın anayasal bir haktan ziyade Kongrenin onayına bağlı bir mesele olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Aslında bu bakış açısı günümüz anayasalarının birçoğunun seçmiş olduğu istifanın yürürlüğe girmesi için Meclis onayına gerek olduğu hatta istifanın reddinin de mümkün olabileceği tezi ile örtüşmektedir. Chafetz, "Leaving the House: The Constitutional Status of Resignation from the House of Representatives", 183.

³⁴ Weidenslaufer, "La renuncia al cargo de parlamentario en el Derecho Comparado", 8.

³⁵ Örneğin Yunanistan Anayasası, Gürcistan Anayasası, Türkiye Anayasası, Ermenistan Anayasası, İsveç Anayasası, Litvanya Anayasası, Macaristan Anayasası, Ukrayna anayasası, Kosova Anayasası, Polonya Anayasası, Romanya Anayasası, Makedonya Anayasası...

noktaya değinmemiştir. Bunun dışında kalan az sayıda ülke ise yazılı başvuru³⁶, şahsen başvuru³⁷ ya da meclis onayı şartı gibi konuları düzenlemiştir³⁸. İstifa kurumuna anayasalarında yer vermeyen ülkeler ise genel olarak içtüzük ve kanun vasıtasıyla bu konudaki düzenlemelerini gerçekleştirmiştir. Örneğin Alman Anayasası, Federal Parlamento üyeleri ile Alman Eyaletleri Federal Konsey üyelerinin görevden çekilmeleri noktasında herhangi bir hüküm içermemektedir. Sadece Federal Seçim Yasası'nda (Bundeswahlgesetz) Meclis üyeliğinin kaybı başlıklı maddede (46. madde 1. paragraf 4. fıkra) görevden ayrılma durumları içerisinde istifa sayılmıştır. Devamında istifa işleminin geçerli olması için beyanın Federal Meclis Başkanı'na, yetkili bir Alman noterine ya da işlemi tasdik etmeye yetkili Alman diplomatik misyon üyesine yöneltilmiş olması gerektiği ile çekilme talebinin geri alınamayacağı yer almaktadır³⁹. Fransa Anayasası'nda ise parlamenterlerin istifasına dönük herhangi bir hüküm bulunmazken hem Seçim Kanunu'nda (Code électoral) hem de Ulusal Meclis İçtüzüğü'nde (Règlement de l'Assemblée Nationale) istifa ile ilgili hükümler bulunmaktadır. İstifa talebi seçim sonuçlarına olası itirazlar için tanınan on günlük sürenin geçmesiyle ya da seçimleri itiraz edilmişse, Anayasa Konseyi'nin itirazı reddettiğine dair kararının bildirilmesiyle verebilecektir⁴⁰. İçtüzük'te her parlamenterin istifa hakkının olduğundan ve bu hakkın nasıl kullanılacağından bahsedilmektedir. Devamında istifaların yazılı olarak Meclis Başkanı'na sunulacağı ilk toplantıda Başkan tarafından Meclisin dikkatine sunulurken hükümete de bu anlamda bilgi verileceği ifade edilmiştir. Meclisin toplantı durumunda olmaması halinde ise Başkan istifanın Resmi Gazete'de yayınlanmasını sağlayacaktır⁴¹.

İspanya'nın 1978 Anayasası parlamenterlerin koltuğunun boşalması konusunda herhangi bir belirlemede bulunmazken 70. maddede görev bağdaşmazlığı nedenlerinin seçim kanunu tarafından belirlenmesi gerektiğinin altını çizmiştir⁴². Kongre Tüzüğü'nün 22. maddesinde ve Senato İçtüzüğü'nün 18. maddesinde ise vekillerin istifa edebilecekleri hükmü yer almaktadır⁴³. Temsilciler Meclisi

³⁶ Portekiz Anayasası 160. maddede yazılı beyan şartı yer almaktadır.

³⁷ Makedonya Anayasası 65. madde, Gürcistan Anayasası 39/5 şahsen başvuru şartını vurgulamaktadır.

³⁸ İsveç Anayasası 4. Bölüm 11. maddede Riksdag üyelerinin yahut yedeklerinin istifa edebilmeleri için Riksdag'ın onayını şart koşmaktadır. Gürcistan Anayasası 39/5 milletvekili yetkilerinin tanınması ve sonlandırılması için Meclis şartı arar. Türkiye Anayasası 84. maddesinde de istifanın geçerliliği için Meclis kararı aranmaktadır.

³⁹ Bundeswahlgesetz (Federal Seçim Yasası) 47. madde 1. Paragraf 4. fıkra

⁴⁰ Hulst, *El Mandato Parlamentario Estudio Comparativo Mundial*, 17.

⁴¹ Règlement de l'Assemblée nationale, 6. madde, Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024, https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/divers/texte_reference/02_reglement_assemblee_nationale.

⁴² Weidenslauffer, "La renuncia al cargo de parlamentario en el Derecho Comparado", 5.

⁴³ İspanya'da Temsilciler Meclisi İçtüzüğü md. 22/4, Senato İçtüzüğü md. 18/g de bir milletvekilinin Kongre Başkanlık Divanı önünde istifa edebileceği ifade edilmiştir. Congress of Deputies, "Standing Orders of the Congress of Deputies", Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024, https://www.congreso.es/webpublica/ficherosportal/standing_orders_02.pdf.

İçtüzüğü'nün 19. maddesinde görev bağdaşmazlığının tespiti sonrası sekiz gün içinde uyumsuz görev ile parlamenterlik arasında seçim yapılmasına aksi durumun parlamenterin haklarından feragat ettiği anlamına geleceği belirtilmektedir. Üyenin istifası, ölümü ve yetersizliği gibi durumlarda İspanya'da boşalan koltukların doldurulması ise aynı listeden sıradaki adaya ya da yedeğine yer verilmesi şeklinde çözüme kavuşturulmuştur⁴⁴.

İstifa kurumuna anayasalarında yer veren ülkelerden biri olan Yunanistan istifayı anayasal bir hak olarak açıkça tanımlamış, istifanın geçerliliği için Meclis Başkanlığına verilecek yazılı beyan şartı aramış ve istifanın geri alınmasının mümkün olmadığını hüküm altına almıştır⁴⁵. Malta Anayasası ise istifayı topyekûn değerlendirmiş mevcut anayasa ile kurulmuş Başbakanlık, Genel Sekreterlik ve Parlamento Sekreterliği de dâhil tüm makamlara atanan ya da seçilen kişilerin istifa haklarının olduğunu ve bunu yazılı bir taleple bağlı olduğu kuruma yöneltebileceğini belirtmiştir. İstifa talebinin de yetkili makama ulaştığı anda yürürlüğe gireceğini vurgulamıştır⁴⁶. Belçika'da istifa eyleminin herhangi bir onaya tabi olmadığı, dilekçenin alındığı an yürürlüğe gireceği, dilekçenin ileri tarihli şekilde verilebileceği ve istenirse geri alabilme şartlarının neler olduğu hüküm altına alınmıştır⁴⁷. Temel Yasası Knesset'de konu ile ilgili ayrıntılı düzenlemeler yapması nedeniyle diğer ülkelerden ayrılan İsrail, istifa süreci ile ilgili birçok soruya cevap vermiştir. İstifanın şahsen sunulması, şahsen sunulamayacaksa ilgili tüzükte yer alan alternatif yollardan hangilerinin kullanılabilceği, istifanın yürürlüğe girmesi için herhangi bir kabule gerek olmadığı, başkana ulaştıktan sonra 48 saat içerisinde istifanın yürürlüğe gireceği ve bu zaman dilimi içerisinde dilenirse talebin geri çekilebileceği yer almaktadır⁴⁸. Bangladeş Anayasası da Başkan'a hitaben kendi el yazısıyla bir dilekçe yazılmasını, Başkan'a veya Başkan'a ulaşamayacak durumda ise Başkanvekili'ne dilekçenin ulaştığı anda koltuğun boşalacağını öngörmektedir⁴⁹.

Avrupa Birliği düzeyinde önemli bir siyasi tartışma ve karar alma mekanizması olan Avrupa Parlamentosunda da parlamenterlerin görev sürelerini tamamlamadan parlamentodan ayrılma talebi söz konusu olabilir. Bu bağlamda 20 Eylül

⁴⁴ Weidenslauffer, "La renuncia al cargo de parlamentario en el Derecho Comparado", 6.

⁴⁵ Yunanistan Anayasası 60. madde, Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024, https://constituteproject.org/constitution/Greece_2008.

⁴⁶ Malta Anayasası 122. madde, Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024, https://constituteproject.org/constitution/Malta_2016.

⁴⁷ Vincent Aerts, "La démission des parlementaires en Belgique", *Les@nalyzes du CRISP en ligne*, (2024): Erişim Tarihi: Aralık 21, 2024, www.crisp.be.

⁴⁸ İsrail Temel Kanunu: Knesset'in 40. maddesinde Knesset üyesinin istifası, 41. maddesinde ise üyenin istifasının sonuçları ile ilgili hükümler yer almaktadır. Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024, https://constituteproject.org/constitution/Israel_2013.

⁴⁹ Bangladeş Anayasası, 67. madde, Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024, https://www.constituteproject.org/constitution/Bangladesh_2014.

1976 tarihli Avrupa Parlamentosu Üyelerinin Doğrudan Genel Oy Hakkıyla Seçilmesine İlişkin Sözleşme ve Avrupa Parlamentosu İçtüzüğü'nde parlamenterlerin istifalarına ilişkin hükümler yer almaktadır. Sözleşmenin 13. maddesinde temsilcilik görevinin istifa yolu ile son bulabileceği ve böyle bir durumda konunun üye devletin yetkili makamlarına derhal bildirilmesi gerektiği hüküm altına alınmıştır⁵⁰. İstifa eden parlamenterler istifalarının yürürlüğe gireceği tarihi, azami üç ayı geçmeyecek şekilde Başkan'a bildirmelidir. Bu doğrultuda Avrupa Parlamentosu üyelerinin ileri tarihli istifa dilekçeleri verebildiklerini görmekteyiz. İlgili kişi huzurunda düzenlenen tutanak ise sorumlu komiteye gönderilir ve ilk toplantıda gündeme alınır⁵¹. İstifa Sözleşme'ye uygun ise istifa talebinde belirtilen tarihten itibaren üyeliğin boş olduğu ilan edilir⁵². Bu süreçte istifanın durumu ile ilgili herhangi bir oylama yapılmaz. Boşalan koltuğun nasıl doldurulacağı ise üye devletin tasarrufundadır. Parlamento tarafından boş koltuk tespiti yapıldıktan sonra en kısa sürede üye devletin yeni seçilen ismi bildirmesi beklenir. Verilen istifanın geri çekilip çekilemeyeceğine dair bir belirlemede bulunulmasa da dilekçede belirtilen yürürlüğe giriş tarihinden önce ya da ileri tarih belirlenmedi ise Komite'nin istifa ile ilgili bir karar almasından önce dilekçenin geri çekilebileceği düşünülebilir.

Sonuç olarak istifayı kişisel bir karar olarak düşünen özgürlükçü sistemlerin ortak özelliği istifanın bireysel bir hak olduğu ve bu talebin hemen hukuk dünyasında yer alması gerektiğidir. Bu noktada talebin yetkili makama ulaşmasıyla birlikte herhangi bir onay süreci olmadan istifa işlemi otomatik olarak gerçekleşmektedir. Özgürlükçü demokrasilerde kişisel iradeyi ön planda tutan bu yaklaşım, sistemin sürekliliği açısından riskler barındırabileceğinden, istifaların kötüye kullanımını önlemek için siyasi hesap verebilirlik ve demokratik şeffaflığın sağlanması önemlidir.

C. İSTIFAYI ÇEŞİTLİ ŞARTLARA BAĞLAYAN KISITLAYICI SİSTEMLER

Parlamenterlerin istifa haklarının mutlak nitelikte kişisel bir hak olarak görülmesi, temsili demokrasinin işleyişi ve sürekliliği adına tehlike oluşturabilme potansiyeli taşır. Özellikle demokratik gelişimini tamamlayamayan ülkelerde iktidar muhalefet ilişkilerinin sert olduğu kriz dönemlerinde gündeme gelebilecek toplu istifalar sistemi meşruiyet kaygısıyla karşı karşıya bırakabilir. Bu doğrultuda yasama organlarının işleyişini etkileyebilecek siyasi bir tavır olarak

⁵⁰ Act concerning the election of the Members of the European Parliament by direct universal suffrage (20 September 1976), Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024, <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en>.

⁵¹ Rules of Procedure of the European Parliament, Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RULES-10-2025-01-20-RULE-004_EN.html.

⁵² Rules of Procedure of the European Parliament Bölüm I, 4. madde 2. fıkra, Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RULES-10-2025-01-20-RULE-004_EN.html.

düşünülen istifalara karşı ülkelerin önlem alması tercih edilir. Ancak bütünüyle hakkın kullanımını etkileyecek katı kısıtlamaların temel özgürlükleri ihlal edeceği unutulmamalıdır. Bu bağlamda istifa talebini kişisel seçimlere saygı duyarak kamu yararını ve kamu düzenini ihmal etmeden anayasal düzenle uzlaştıran ara formüller ülkeler tarafından tercih edilmiştir. İstifanın yürürlüğe girmesi için birçok ülke tarafından benimsenen Meclis onayı uygulamasının sistemin sürekliliği adına çözüm olabileceği düşünülse de oylamanın tarafsız ve baskıdan uzak bir şekilde gerçekleştiğini iddia etmek pek mümkün görünmemektedir. Çünkü Meclis kararını verirken genellikle anayasal ilkeler üzerinden değil dönemin siyasi dengeleri ve konjonktürü doğrultusunda baskın siyasi karakterlerin taleplerini cevaplayacak şekilde değerlendirme yapmaktadır⁵³. Ayrıca bu ve benzeri kararlarda siyasi parti disiplini ön plana çıkabileceği için onaya sunulan karar parlamenterlerin vicdani kanaatlerinden ziyade partilerin görüşlerini yansıtmaktadır.

İtalya’da konu ile ilgili düzenlemeler Meclis İçtüzükleri’nde (Regolamento della Camera dei Deputati- Regolamento del Senato della Repubblica) yer almaktadır. İstifanın kişisel nitelikte mi yoksa görev bağdaşmazlığı sonucu mu olduğu parlamentoda oylamanın yapılıp yapılmayacağını belirlemektedir. Görev bağdaşmazlığı nedeniyle gerçekleşen istifalarda Meclis Başkanı durumu Genel Kurula bildirir ve herhangi bir oylama yapılmaz⁵⁴. Ancak kişisel nedenlerle görevden çekilme talebi Meclis onayına tabidir⁵⁵. Türkiye’de ve Gürcistan’da parlamenterlerin istifası Meclis onayına tabi iken İsveç’te hem üyelerin hem de üyelerin yedeklerinin bu hakkı kullanmaları Riksdag’ın onayına bağlıdır⁵⁶.

Anayasa parlamenterlerin istifa düzenlenmesini Irak’ta alt normlara bırakmış, çıkarılan yasada istifanın Meclis onayına tabii olduğunu hüküm altına almıştır⁵⁷. Bu anlamda olağan süreç istifanın Meclis Başkanı’na sunulması sonrasında Genel Kurul tarafından istifanın kabulü veya reddi şeklinde olsa da 2022 yılında yetmiş yakın Şii parlamenterin istifasında farklı bir uygulama dikkat çekmiştir.

⁵³ Örneğin İtalya’da Enrico Letta ve Raffaele Calabro akademik kariyerleri nedeniyle, Massimo Bray şahsi işleri için, Ignazio Marino ve Dario Nardella Roma ve Floransa Belediye Başkan adayı olmak için istifa etmişlerdir. Ancak siyasi nedenler sebebiyle Giuseppe Vacciano’nun talebi 5 kez reddedilmiştir. 17. Meclis döneminde istifa talebi reddedilen tüm milletvekillerinin M5’ler grubundan olması siyasi saiklerle istifa talebinin onaylanmamasının bir göstergesi olarak sunulabilir. “Come si dimette un parlamentare”, Erişim Tarihi: Kasım 23, 2024, <https://www.openpolis.it/parole/come-si-dimette-un-parlamentare/>.

⁵⁴ Regolamento della Camera dei Deputati, md. 17, Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024, <https://conosce-re.camera.it/norme-essenziali/il-regolamento-della-camera>.

⁵⁵ İtalya’daki yerleşik uygulama, gizli şekilde yapılacak istifa oylamasında istifa talebinin nezaketen ilk seferde reddedilmesidir. “Come si dimette un parlamentare”, Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024, <https://www.openpolis.it/parole/come-si-dimette-un-parlamentare/>.

⁵⁶ İsveç Anayasası, Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024, https://www.constituteproject.org/constitution/Sweden_2012.

⁵⁷ Irak Anayasası, 49. madde, Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024, https://constituteproject.org/constitution/Iraq_2005.

İstifa taleplerini Meclis Başkanı kabul etmiş ve Genel Kurul onayına sunmamıştır. Başkanın herhangi bir düzenleme olmadan istifayı kabul yetkisini doğrudan kullanmaya başlaması aslında istifa sürecinin işleyişine ilişkin tam manasıyla bir kurallar çerçevesinin yerleşmediğinin göstergesidir⁵⁸. Diğer ülkelerden farklı olarak Hindistan Anayasası'nda ise açık şekilde Meclis Başkanı'na, istifa talebini gerçekçi bulmaması ya da bir irade sakatlığı sezmesi durumunda istifayı reddetme yetkisi verilmiştir⁵⁹.

Latin Amerika ülkelerinde parlamenterlerin istifalarına olan yaklaşım tek tip değildir. Peru'da yasaklanmış olan temsilcilerin görevinden çekilmesi, kimi ülkelerde serbest bırakılırken kimi ülkelerde ise sınırlandırılmıştır. Arjantin, Uruguay, Bolivya, El Salvador, Venezuela ve Paraguay'da parlamento üyeliğinden istifa etme hakkı anayasada düzenlenmiştir⁶⁰. Bu ülkelerin birçoğunda parlamento üyeliğinden ayrılmak isteyen temsilcilerin durumunun ilgili Meclis tarafından karara bağlanması gerektiği de hüküm altına alınmıştır. Kolombiya, Bolivya ve Ekvator parlamento üyeliğinden ayrılmayı görev bağdaşmazlığının bir sonucu olarak ele alırken halk tarafından seçilen temsilcilerin başka bir göreve talip olmaları halinde temsilcilik görevinden istifa etmeleri gerektiği kayıt altına alınmıştır⁶¹. Kolombiya Anayasasında parlamenterlerin istifaları ise gerekçeli olarak sunulmuş ve ilgili kurum tarafından kabul edilmiş olmak kaydıyla mutlak devamsızlık halleri içerisinde sayılmıştır⁶².

Parlamenterlerin istifa hakkının anayasalarda yer alışı ile ilgili diğer Latin Amerika ülkelerinden farklı olarak Şili'de dönemsel değişiklikler sıklıkla gündeme gelmiştir. Bu bağlamda Şili Anayasası'nda dört farklı dönemden bahsedilebilir: Konu ile ilgili herhangi bir hükmün bulunmadığı 1833 Anayasası, hakkın varlığının örtülü kabul edildiği 1925 Anayasası, hakkın varlığını örtülü olarak yürürlükten kaldıran 1980 Anayasası ve hakkın kullanımını istisnai şartlara bağlayan 2005 Anayasa düzenlemesi⁶³. İlk olarak 1833 Anayasası'nda istifa hakkına dönük herhangi bir hüküm yer almamaktaydı. 1925 Anayasası 36. maddesi ise “*Bir Milletvekili veya Senatör, görev süresinin son yılından önce ölürse veya herhangi bir nedenle*

⁵⁸ Mohamed Abd jree, “Resignation of a Member of Parliament in Comparative Political Systems: America, Britain, Egypt, Iraq”, *Bilad Alrafidain Journal of Humanities and Social Science* 5, (2023): 316.

⁵⁹ Hindistan Anayasası, 101. madde, Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024, https://constitutionproject.org/constitution/India_2016.

⁶⁰ Arjantin Anayasası, 62.madde, Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024, https://constitutionproject.org/constitution/Argentina_1994.

⁶¹ Kolombiya Anayasası md. 181, Bolivya Anayasası md. 150, Ekvator Anayasası md. 114. Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024 <https://constitutionproject.org/constitution/>.

⁶² Kolombiya Anayasası, md. 134, Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024 https://constitutionproject.org/constitution/Colombia_2015.

⁶³ Pedro Harris Moya, “La renunciabilidad al cargo de parlamentario: su admisibilidad antes y después de la CPR de 1980”, *Biblioteca del Congreso Nacional de Chile: Asesoría Técnica Parlamentaria*, (2019): 1.

Temsilciler Meclisi veya Senato üyeliği sona ererse, görev süresinin kalan süresi için seçim yasasıyla belirlenen usule göre yerine yenisi seçilir.” hükmünü içermektedir. Bu noktada maddede geçen ve bir önceki anayasada yer almayan “*herhangi bir nedenle*” ibaresi geniş yorumlanarak yasa koyucunun istifaya cevaz verdiği yönünde yorumlanmıştır⁶⁴. 1980 Anayasasında ise benzer şekilde parlamenterler için istifa hakkının net bir şekilde geçtiği düzenleme yoktur üstelik bir önceki anayasada yer alan “*herhangi bir nedenle*” ibaresinin yerine parlamenterlik görevinin sona ermesine neden olacak durumlar tek tek sayılmıştır. Bu durumlar içerisinde ise ilgisinin istifa etme hakkı olduğuna dönük bir düzenleme yoktur. 2005 Anayasa değişikliği ile birlikte anayasaya istifa hakkı açık bir şekilde girmiş ve hakkın kullanımı sınırlayıcı net şartlara bağlanmıştır. Buna göre 60. maddenin son fıkrasında yer alan “*Temsilciler ve senatörler, görevlerini yapmalarını engelleyecek kadar ciddi bir hastalığa yakalanmaları ve Anayasa Mahkemesi’nin bu yönde karar vermesi durumunda görevlerinden istifa edebilirler.*” hükmü gereği istifa şartını sağlık nedeni olarak belirlerken harici bir gerekçe ile istifanın önünü tıkamıştır⁶⁵. Sağlık mazeretinin geçerli olabilmesi için de hastalığının görevini yapmaya engel teşkil etmesinin ve bu durumun Anayasa Mahkemesi tarafından tespit edilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır⁶⁶. Bu bağlamda genel kanı Şili’de milletvekillerinin ağır hastalık durumu dışında istifa edemediği yönündedir.

II. SİYASAL TEMSİL TEORİLERİ AÇISINDAN PARLAMENTERLERİN İSTİFASI

Temsili demokrasinin önemli aktörlerinden biri olan parlamenterler ile temsil edilen kişi arasındaki hukuki ve siyasi ilişkinin niteliği farklı siyasal temsil türlerinin gündeme gelmesine neden olmuştur. Bu konuda literatürde kabul görmüş en önemli ayırım emredici vekâlet-temsili vekâlet sınıflamasıdır. Halk egemenliği teorisinin önemli dayanak noktalarından biri olan emredici vekâlet anlayışına göre egemenlik genel iradeye aittir ve bu irade toplumu oluşturan tüm bireylerin ortak istencinin toplamıdır. Temsilci sadece kendisini seçenlere karşı sorumlu olup aynı zamanda seçildiği bölgenin bir delegesidir⁶⁷. Temsil eden ile

⁶⁴ Manuel Núñez Poblete, “Sobre la designación como ministros de estado de los parlamentarios en ejercicio”, *Sentencias destacadas*, (2009): 104.

⁶⁵ Moya, “Sobre la designación como ministros de estado de los parlamentarios en ejercicio”, 3.

⁶⁶ Karşı görüş için bkz José Ignacio Núñez. Nunéz’e göre Şili Anayasası 60. maddesi son fıkrası normatif olarak sağlık nedeni ile istifanın şartlarını belli bir kurala bağlarken diğer nedenlerden ötürü gündeme gelebilecek istifayı yasaklamamıştır. Dolayısıyla ilgili hükümle bir duruma izin verilmesinden diğer durumlar için yasak getirildiğini iddia etmenin doğru olmadığı kanısındadır. Anayasasının 6. ve 8 maddeleriyle birlikte değerlendirildiğinde yasaklayıcı bir hükmün bulunmaması anayasal açıdan bir istifa yasağının varlığı için yeterli değildir iddiasını ileri sürmektedir. Ayrıca parlamenterlerin bakanlık görevlerini kabul ederek görevden ayrılmasının istisnai bir istifa şekli olarak nitelendirilebileceğini de iddia etmektedir. Ignacio J. Núñez, “A propósito del “Caso Penta”. ¿Puede renunciar un parlamentario?”, (2015): Erişim Tarihi: Kasım 23, 2024, <https://www.diario-constitucional.cl/articulos/a-proposito-del-caso-penta-puede-renunciar-un-parlamentario/>.

⁶⁷ Yılmaz Aliefendioğlu, “Temsili Demokrasinin Seçim Ayağı”, *TBB Dergisi*, S. 60, (2005): 85.

temsil edilen arasındaki ilişki ise özel hukuktaki vekâlet anlayışının kamu hukukuna aktarılmış şekline benzer⁶⁸. Bu anlayış siyasal anlamda ise karar mekanizmalarında temsilciyi tam bağımsız bırakmayan, seçmenine bu anlamda müdahale şansı veren, hatta temsilcinin elinden yetkisini dahi alabilen bir anlayıştır. Bu anlayışta; talimat verme yetkisi, vekâlet yetkisini aşma yasağı, temsilciyi azil yetkisi, hesap verme zorunluluğu ve vekilin sorumluluğu gibi ilkeler ön plandadır⁶⁹. Emredici vekâlette temsilcinin kararlarında seçmenin taleplerini öne çıkarma zorunluluğunun bulunması temsili vekâletten ayrılan en önemli yönüdür⁷⁰. Teorik anlamda halk egemenliğini öncelleyen teorisyenlerin önemli bir argümanı olan bu anlayış “Denileni yap, söylenenden çıkma” anlayışına kapı araladığı için demokratik değerler açısından sorunludur. Nitekim birçok anayasa tarafından terk edilen bu anlayış bazı ülke anayasaları tarafından da açıkça yasaklanmıştır⁷¹.

Temsili vekâlet ise temsilcinin seçildikten sonra karar mekanizmalarında bağımsızlığını koruyan, temsil ettiği kitleye siyaseten sorumlu ancak emir ve yönlendirmeye bağlı olmayan bir anlayıştır⁷². 1789 Fransız Devrimiyle beraber 1791 Fransız Anayasası’na dâhil edilen bu anlayış zamanla temsili demokrasinin modern anlayışının inşa edilmesinde temel taşlardan biri haline gelmiştir⁷³. Emredici vekâlet anlayışının demokratik değerler skalasında gerilerde kalması ve izleyen süreçte buyurgan anlayışın temsili vekâlet anlayışına doğru evrilmesi, birçok ülkede temsili vekâlet anlayışının tercih edilmesine neden olmuştur. Ayrıca bölgesel bir egemenlikten ziyade ülke sathında ortak bir egemenlik anlayışını yerleştirmek için seçilen parlamenterin seçildiği bölgeye değil tüm ülkeye hizmet etmesi gerektiği benimsenmiştir⁷⁴. Buna rağmen yine de hukuk düzeni oturmuş, demokratik değerler altında siyasal anlayışını temsili vekâlet doğrultusunda belirlemiş bazı ülkelerde yerelde emredici vekâlet anlayışının tercih edildiği kısıtlı örnekler de yok değildir⁷⁵.

⁶⁸ Metin Özkan, “Siyasal Temsil: Bir Kavramın Dönüşümü”, *Felsefe Dünyası Dergisi*, S. 71, (2020): 248.

⁶⁹ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, (Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım, 2016), 282.

⁷⁰ Panama Anayasası’nın 150. maddesinde “Milletvekilleri, milletin çıkarları doğrultusunda hareket ederler ve Meclis’te kendi siyasi partilerini ve seçim bölgelerindeki seçmenleri temsil ederler” hükmü yer alır. Bu durum Panama’da emredici vekâlet anlayışının dışlanmadığını göstermektedir.

⁷¹ 1958 tarihli Fransa Anayasasında 27. maddede her türlü emredici vekâletin hükümsüz olduğu hiçbir üyenin bağlayıcı bir yetkiyle seçilmeyeceği vurgulanmaktadır. Belçika Anayasasında 42. maddesinde ise “Her iki meclisin üyeleri yalnızca onları seçenleri değil, milleti temsil ederler.” hükmü yer almaktadır. Valon Parlamentosu İktüzüğünde ise “Üyeler yetkilerini bağımsız olarak kullanırlar talimatlara bağlı olamazlar ve emredici yetki alamazlar.” hükmü ile emredici vekâlet yasaklanmıştır. Andorra, Hırvatistan, Almanya, İtalya, Romanya ve İspanya’da da zorunlu vekâlet yasaklanmıştır.

⁷² Ömer Anayurt, *Anayasa Hukuku Genel Kısım (Temel İlkeler, Kavram ve Kurumlar)*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020), 471.

⁷³ “Che cos’è il vincolo di mandato”, Erişim Tarihi: Ocak 1, 2025, <https://www.openpolis.it/parole/che-cos-e-il-vincolo-di-mandato/>.

⁷⁴ Anayurt, *Anayasa Hukuku Genel Kısım*, 472.

⁷⁵ ABD’de Arizona Kaliforniya Kolorado, Georgia Kansas gibi birçok eyalette emredici vekâletin bir uzantısı olarak geri çağırma kurumu işlemektedir.

Emredici vekâletin pratikte karşılaşılan ve parlamenterler açısından sonuç doğurduğu farklı durumlardan biri ABD’de ve Almanya’da da uygulaması görülen geri çağırma mekanizmasıdır⁷⁶. Geri çağırma mekanizması, temsilcinin seçmenlerin memnuniyetini sağlayamamasına dönük olarak yetkilerinin elinden geri alınması sürecidir⁷⁷. Bu sürecin temsili vekâlet anlayışı ile örtüşmeyeceği açıktır.

Emredici vekâletin temsili vekâlet anlayışına evrilme sürecinde parlamenterlerin seçmen ile sıkı olan bağı yumuşamış ve görece zayıf siyasi bir bağa dönüşmesine neden olmuştur. Bu durum egemen güç olarak parlamenter üzerinde söz sahibi seçmenin yerini yeni süreçte siyasi oluşumların almaya başlamasına neden olmuştur. Geçiş sürecinde parlamenterler üzerinde söz sahibi olan egemen gücün değişmesi, temsil bağına güçlü tutacak farklı uygulamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu uygulamalardan biri de Fransız literatüründe “*démission en blanc*” olarak nitelendirilen, beyaza istifa uygulamasıdır⁷⁸. Beyaza istifa; temsilcinin seçim öncesi verdiği vaatleri yerine getirmemesi ya da parlamentoda mensubu olduğu siyasi partinin ideolojisine aykırı hareket etmesi durumunda partisi tarafından yürürlüğe konmaya hazır, seçimden önce imzalanmış fakat tarih konmamış istifa mektubudur⁷⁹. Beyaza istifa ile geri çağırma hakkı aslında temsilci üzerinde buyurgan hakka sahip olmanın vermiş olduğu emredici vekâlet teorisinin bir uzantısı gibi görünmektedir. Geri çağırmada özne seçmen iken ve sürecin demokratik teamüller doğrultusunda hukuka uygun şekilde ilerlemesi dikkat çekerken beyaza istifada seçmenin yerini siyasi partiler ya da başkanlar alır. Her iki durumda da ortak olarak süreç parlamenterin rızası hilafına şekillenmekte ve bu doğrultuda da sonuçlanmaktadır. Neticede emredici vekâlet teorisi anayasal anlamda gerilerde kalsa da bu anlayışın uzantısı olarak nitelendirebileceğimiz beyaza istifa konusu bugün dahi çeşitli ülkelerde hem yasama hem de yürütme uygulamalarında dikkat çekmektedir⁸⁰.

Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) 2010 yılında Siyasi Partilerin Düzenlenmesine İlişkin Kılavuz İlkeler’de siyasi partilerin iç yapılarını dizayn ederken kullandığı kuralları ve parlamenterlerin bağımsız şekilde görevlerini yapabilmelerine dönük anlayışı ele almıştır. İlgili raporun

⁷⁶ Gonca Erol, “Avrupa Ülkelerinde Geri Çağırma Hakkı”, *TBB Dergisi*, S: 141, (2019): 64.

⁷⁷ Polonya’da, bazı Alman Eyaletlerinde, İsviçre’de Bern, Schaffhausen, Solothurn, Thurgau, Ticino, Uri kantonlarında geri çağırma mekanizması varken, Liechtenstein’da kolektif olarak geri çağırma, Hırvatistan ve Slovakya’da belediye başkanları için geri çağırma Romanya’da ise devlet başkanı için geri çağırma mekanizmaları mevcuttur. Avrupa’da geri çağırma hakkı ile ilgili bkz. Erol, “Avrupa Ülkelerinde Geri Çağırma Hakkı”, 64-102.

⁷⁸ Murat Sarıca, *Fransa ve İngiltere’de Emredici Vekâletten Yeni Temsil Anlayışına Geçiş*, (İstanbul: Kutulmuş Matbaası, 1969), 205.

⁷⁹ Sarıca, *Fransa ve İngiltere’de Emredici Vekâletten Yeni Temsil Anlayışına Geçiş*, 205.

⁸⁰ Son yıllarda Sırbistan ve Ukrayna beyaza istifa uygulamasını geleneksel siyasetin bir parçası olduğu iddiasıyla yoğun olarak kullanmıştır. Bu durum Venedik Komisyonu raporlarında eleştirilmiştir.

139. maddesinde siyasi partilerin parlamenterlerin istifasını istemesi ile ilgili şu ifadeler yer alır:

“Bazı devletler seçilmiş makam sahiplerinin görevine son verme mevzuatına sahiptir. Bu tür düzenlemeler aşırı kısıtlayıcıdır ve siyasi parti liderleri tarafından istismar edilmeye müsaittir. Seçilmiş yetkililer vatandaşlar tarafından seçilirler. Siyasi parti mevzuatı seçmenlerin verdiği bu yetkinin kontrolünü bir siyasi partiye devretmemelidir.”⁸¹

Komisyon, beyaza istifa konusundaki değerlendirmesinde temsili demokraside amacın müzakereci bir meclis oluşturmak olduğunu ifade eder. Bu noktada özgür düşünen, vicdani kanaatlerine uygun şekilde karar alabilen temsilcilerin varlığı kadar bölgesel kaygılardan uzak tüm ülke adına çalışmalar yapmayı arzu eden temsilcilerin varlığı da önemlidir⁸². Dolayısıyla özgür düşünceye ket vuran siyasi özgürlüklere getirilen kısıtlamaların demokrasi fikri ile taban tabana zıt olacağının altı çizilir. Önceden imzalanmış istifalar hem kişi iradesinin sağlıklı bir yansıması olamaz hem de alınacak kararlarda kişi iradesinin önünde daimi bir engeldir. Komisyon “Temsilcilerin çok önceden vermiş olduğu boş istifa dilekçesini onların tekrar rızasını almadan yürürlüğe sokmaya çalışmak kurgusal ve dürüst olmayan bir prosedürün parçası iken bu durum Avrupa demokrasileri açısından sorunlu bir hal oluşturmaktadır.” şeklinde tespitte bulunmuştur⁸³. Beyaza istifa konusunu parlamenterler açısından kabul edilemez gören Komisyon bir başka değerlendirmesinde de konunun yürütme açısından da sorunlu olduğu yaklaşımında bulunmuştur. Siyaseten görevden alma prosedürünün işletilebileceği bir hükümet üyesinden beyaza istifa talebinin alınmasının bu kişi üzerindeki baskının açık bir göstergesi olduğunun altını çizmektedir. Aynı zamanda bu yolu kullanarak siyasi süreçlerin bertaraf edileceği, bakanın kendi inisiyatifimiymiş gibi istifasının lanse edilmesinin parti diktasına ya da başkan hegemonyasına kapı aralayacağı vurgulanmaktadır⁸⁴.

Siyasi parti yetkililerinin beyaza istifa talebinin parti disiplini tesis etme amacıyla gerçekleştirildiğinin altını çizmek gerekir. Parti disiplini, partinin genel politikasını oluşturmayı amaçlayan siyasi parti üyelerinin birbiriyle ve partinin

⁸¹ CDL-AD(2012)021, Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu, Bosna Hersek Federasyonunda Bakanların Toplu İstifası Uygulaması Hakkında Görüş, 12-13 Ekim 2012, 92.Genel Kurul toplantısı, §12.

⁸² CDL-AD(2012)021, Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu, Bosna Hersek Federasyonunda Bakanların Toplu İstifası Uygulaması Hakkında Görüş, 12-13 Ekim 2012, 92.Genel Kurul toplantısı, § 23.

⁸³ CDL-AD(2012)021, Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu, Bosna Hersek Federasyonunda Bakanların Toplu İstifası Uygulaması Hakkında Görüş, 12-13 Ekim 2012, 92. Genel Kurul toplantısı, § 45

⁸⁴ CDL-AD(2012)021, Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu, Bosna Hersek Federasyonunda Bakanların Toplu İstifası Uygulaması Hakkında Görüş, 12-13 Ekim 2012, 92. Genel Kurul toplantısı.

idealleri ile uyumunu sağlamaya dönük geliştirilen ilkeler ve yaptırımlar bütünüdür. Parlamenter sistemlerde özellikle önemi daha da hissedilen bu anlayışın temelinde siyasal çoğunluğun elde tutulmaya çalışılması yatmaktadır. Her ne kadar birçok ülke anayasasında parlamenterlerin tüm ulusun temsilcisi olduğu anlayışı kabul görse de parti disiplini nedeniyle temsilcilerin tam anlamıyla özgür olduğunu söyleyebilmek bugün için zor görünmektedir. Çünkü parlamenterlerin temsil ettikleri kitlenin taleplerine olan kişisel yaklaşımları ile partilerin yaklaşımları zaman zaman çatışabilmektedir. Partinin kurumsal bütünlüğüne ve politikalarına aykırı davranışların tespit edildiği böyle anlarda parti üyelerinin disiplin sürecine tabi tutulmaları gündeme gelir. Bu süreci engellemek adına parti üyesinin partiden istifa etme tercihi söz konusu olur. Bu tercih bizzat parti organlarının baskısı kanalıyla olabileceği gibi üyenin tamamen kendi özgür iradesi sonucu da olabilir. Ancak parti beklentileri ile ters düşen kişisel düşünceler nedeniyle gerçekleşen istifalar genellikle parlamentodan istifa şeklinde değil, partiden istifa şeklinde gerçekleşir. Bu durum da birçok ülke mevzuatının izin verdiği şekilde parlamenterlerin herhangi bir siyasal parti üyeliği olmadan bağımsız olarak görevini yapmalarına imkân verir. Ancak seçilirken üyesi olduğu siyasal partiden istifa edilmesi halinde parlamenterlik görevinin de sona erdiği Bangladeş, Sri Lanka, Nepal ve Ukrayna gibi ülkelerde parlamenterin istifası daha farklı bir hal almaktadır⁸⁵. Bu ülkelerde parti baskısı ile gerçekleşen istifa parlamenterlik görevinin de son bulmasına neden olacağından parti disiplininin temsilciler üzerinde etkileri daha da hissedilir düzeydedir.

Parlamenterlerin istifa süreçleri açısından yapılan üçlü sınıflandırmanın siyasal temsil teorileri açısından değerlendirilmesinde dikkate alınması gereken, milli egemenlik ya da halk egemenliği anlayışlarının halk iradesinin oluşum sürecine olan yaklaşımı ve temsilci ile seçmen arasındaki ilişkiye bakışıdır. Milli egemenlik teorisi ile temsili vekâletin ortak noktası, milletin vatandaşlardan bağımsız ayrı bir kavram olduğunu vurgulamasıdır. Halk egemenliği teorisi ve emredici vekâlet ise halkı mevcut bireylerin toplamı, egemenliği ise kendisini oluşturan kişilerin istençlerinin bütünü olarak görür. Dolayısıyla bu iki anlayışın temsilciye bakış açıları da farklıdır. Emredici vekâlette halkın temsilcisi gerçek bir kişiyi temsil eder ve bu kişinin talep ve istekleriyle bağlı olma durumu söz konusudur. Temsili vekâlette ise temsilci aslında soyut bir kavram olan milleti yani bütünü temsil eder, bundan kaynaklı vekâlet alabileceği gerçek bir şahısla muhatap olma durumu yoktur. Bu da iş ve işlemlerinde temsilcinin tam bağımsız olmasını sağlar⁸⁶. Temsilcilerin istifasına dönük bakış açısını değerlendirebilmek için bakılması gereken ilk durum sorumluluğun kime karşı olduğudur. Emredici vekâlette parlamenter ile seçmen

⁸⁵ Sri Lanka Anayasası 99. madde, Bangladeş Anayasası 70. madde, Ukrayna Anayasası 81. madde, Nepal Anayasası 89. madde

⁸⁶ Sarıca, *Fransa ve İngiltere’de Emredici Vekâletten Yeni Temsil Anlayışına Geçiş*, 188

arasındaki ilişkinin sınırlarını çizen sözleşmesel bir durumun varlığı iddia edilebilir ve temsilci tamamıyla temsil edilene karşı sorumludur. Bu ilişkiden hareketle temsilcilik görevinin seçildiği andan görevinin sona ereceği ana kadar devam edeceği ve seçmenin azil yetkisi ile süreci sona erdirmeye yetkisi bulunurken temsilcinin tek taraflı iradesi ile sözleşmenin ortadan kaldırılamayacağı düşünülebilir. Bu iddianın dayanağı olarak sözleşme sürecinde koşulsuz olarak hesap verme yükümlülüğünü üstlenmiş birinin seçmenin rızası dışında süresinden önce görevi terk etmek istemesinin kabul görmeyeceğini düşünmek olağandır.

Temsili vekâlet anlayışına göre temsilcinin kararlarında özgür olması nedeniyle kendisinin gerek görmesi durumunda görevini devam ettirmeme hakkının bulunması gerekir. Çünkü temsilci, kitlesinin hakkını korurken kendince yollar kullanabilir, bu yollar başarısız olabilir; görevinin devamında kitlesine bir faydası olmayacağına karar verebilir ya da kişisel nedenlerle göreve devam etmek istemeyebilir. Kısacası kitlesine karşı siyasi ödevler dışında herhangi bir bağlayıcı yükümlülüğü bulunmayan kişinin çeşitli nedenlerle görevi bırakması da doğal karşılanmalıdır. Bu vekâlet anlayışı, temsilciye kararlarında tam bağımsızlık hakkı veriyorsa bu hakkı kişinin kendi geleceği üzerinde kullanması kadar olağan bir durum yoktur⁸⁷. Günümüz anayasalarında istifa müessesesinin yeterince ayrıntılı yer almamasının nedeni de aslında burada yatar. Asgari bir çerçevenin bulunmaması aslında parlamenterlere verilen yetkinin özgür niteliğiyle açıklanabilir⁸⁸. Ancak hem temsil olunanın haklarının korunması hem de toplu istifa şeklinde sistemin devamlılığına zarar verebilecek hareketlerin sürekli hale gelmesinin önlenmesi adına sürecin bazı şartlara bağlanması düşünülebilir. Bu noktada hem prosedürel olarak sürecin nasıl işleyeceği hem de istifanın meşruiyeti adına (herhangi bir irade sakatlığı olmaması için) belirlenen şartların hakkın kullanım amacını kısıtlamamasına dikkat etmek gerekir.

III. İSTİFA SÜRECİNDE KARŞILAŞILMASI MUHTEMEL SORUNLAR

Farklı ülkelerde farklı pratikler çerçevesinde parlamenterlerin istifası ile ilgili cevaplanmaya muhtaç birçok sorunun bulunduğunu görmekteyiz. Halk tarafından seçilmeye mazhar olmuş bir milletvekilinin nedensiz istifa edip edemeyeceği, parlamenterlerin istifası için ilgilisinin iradesinin yeterli olup olmadığı, parlamenterlerin istifalarının yasaklanıp yasaklanamayacağı ya da mevzuatında istifa ile ilgili hüküm bulunmayan ülkelerde istifanın hangi yönde yorumlanacağı gibi farklı sorularla karşılaşılabilir. Ayrıca istifaların sonuç doğurabilmesi için kabule gerek olup olmadığı, istifanın geri alınıp alınamayacağı, beyaza istifanın mümkün olup olmadığı, ileriye dönük istifanın mümkün olup olmadığı gibi sorular da

⁸⁷ İtalya Anayasası 67. madde temsili vekâleti benimsemişken Meclis İç Tüzüğünde (md. 83) ve Senato İç Tüzüğünde (md. 84) vekâletin zorunlu olmadığı ifade edilmiştir.

⁸⁸ Aerts, "La démission des parlementaires en Belgique", 1.

gündeme gelebilir. Bu doğrultuda sorular çoğaltılabilse de ülkelerin genel olarak hukuki düzenlemeler üzerinden değil yargıya konu olması durumunda yargı kararları üzerinden bu konuyu şekillendirdiği kolaylıkla saptanabilir. İstifa sonrası gündeme gelecek başka bir konu da istifa eden parlamenterin yerinin doldurulması hususudur. Oluşan boşluğun tamamlanması noktasında da ülke yaklaşımları yeknesak değildir. Fransa ve Meksika'daki parlamenterlerin seçimi sırasında parlamenterlerin ikamesinin belirlenmesi; Almanya, İspanya ve Kolombiya'da sıradaki ismin atanması, ABD'nin bazı eyaletleri ile Arjantin ve Türkiye'de şartların oluşması durumunda ara seçim, bazı ABD ve Almanya eyaletlerinde ise yürütme makamı tarafından atama şeklinde, oluşan boşluklar tamamlanabilmektedir⁸⁹.

Parlamenterlerin istifa süreci ile ilgili bir belirlemede bulunmayan hukuk düzenlerinin görevden çekilme talebine karşı ne şekilde yaklaşacağı hususu önemlidir. Atama usulüyle kamusal görevi ifa eden kimsenin istifa talebiyle demokratik işleyişin en önemli kurumlarından parlamentonun bir üyesinin istifa etme sürecinin farklı olması doğal karşılanabilir⁹⁰. Bu durum kendi içerisinde parlamenterlerin istifasında birtakım sınırlamalar getirilmesi talebini de doğurabilir. Tek taraflı yenilik doğuran bir hakkın sınırlanışı da konunun bazı temel haklarla ilişkili olarak ele alınmasını gündeme getirir. Çalışma hürriyeti ya da angarya yasağı ile birlikte ele alınabilecek istifa aynı zamanda kamu hizmetlerine erişim hakkı ile de birlikte değerlendirilebilir. Mevzuatında aksi bir durumun belirtilmediği halde kamu görevinden istifa etme hakkının aynı zamanda kamu görevine erişim hakkının bir parçası olduğu ve bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiği farklı yargı kararlarında yer almıştır⁹¹.

İstifa eyleminin gerçekleşmesi noktasında yaşanabilecek sorunlardan ilki, irade sakatlığıdır. İlgilisinin kendisinden kaynaklı olmayan irade dışı eylemler neticesinde istifa durumu ile karşı karşıya kalması ihtimali bu sürecin şekle tabi tutulmasına neden olmuştur. Hem başvuru şeklinin usulen nasıl olacağı hem de başvuru yerinin neresi olacağının belirli olması bu anlamda önemlidir. Genel olarak başvuru yeri için ilgili Meclis Başkanlığı belirlenirken, başvuru şartı olarak da kişisel görünüm yani şahsen başvuru tercih edilmektedir⁹². Başvuru yazılı ola-

⁸⁹ Weidenslauffer, "La renuncia al cargo de parlamentario en el Derecho Comparado", 1.

⁹⁰ Francisco J. Gutiérrez Rodríguez, "Renuncia al cargo público representativo, desistimiento y disciplina de partido: una nueva solución jurisprudencial", *Debates constitucionales (Representación y mandato)*, S. 1, (1999): 3.

⁹¹ İspanya Anayasa Mahkemesi Kararı, Karar No: 60/1982, 11 Ekim 1982, Erişim Tarihi: Ocak 1, 2025, <https://hj.tribunalconstitucional.es/en/Resolucion/Show/102>.

⁹² Örneğin İspanya'da özerk toplulukların yasama meclislerinde istifa için Başkanlık Divanı önünde şahsen başvuru koşulu aranmaktadır. (Bask Parlamentosu 18/4 md. Katolonya 16/4 md. Endülüs 19/5 Murcia 11. md, Cortes Valenciannas 19/4 md.) Meclis toplantı haline değilse istifanın farklı makamlara yöneltilmesi durumu da karşımıza çıkabilir. Örneğin Belçika'da Seçim Kanunu'nda 7 Nisan 2023 değişikliği öncesi oturum halinde olmadıkları zaman temsilcinin istifayı İçişleri Bakanına bildirmesi kuralı mevcuttu. Fransa Ulusal Meclis İçtüzüğü 6. maddesine göre ise Meclis toplantı yapmadığında Cumhurbaşkanı, istifaları Resmi Gazete'de yayımlar.

bileceği gibi tutanak altına alınmak kaydıyla sözlü şekilde de gerçekleşebilir⁹³. İlgili tarafından şahsen başvurmak suretiyle yazılı olarak gerçekleşen talep, şayet istifayı gerekçelendirme gibi ayrı bir şart taşımıyorsa istifa sürecinin başlaması için yeterli olmalıdır⁹⁴. Bu doğrultuda amaç istifanın kişinin kendi talebi olduğundan emin olmak ve irade sakatlığına dönük bir durumun olmadığını tespit etmektir. Bu tarz sorunların yaşanmasını engellemek adına birçok ülkenin tercihi ilk olarak talebin Meclis Başkanlığı ya da bir komisyon vasıtasıyla incelenmesini sağlamaktır. Özellikle beyaza istifa konusunda yani önceden imzalanmış dilekçelerin kişinin rızası dışında işleme konulmasını engellemek adına şahsen başvuru kriteri önemlidir⁹⁵. Ancak şahsen başvurunun tüm irade sakatlıklarını engelleyemeyeceği; tehdit, baskı, şantaj gibi durumlarda bu tespiti yapmanın ilgili merci adına her zaman mümkün olmayacağı da unutulmamalıdır.

Genel olarak istifa eyleminin şahsi başvuru ve açık iradeyi gerektirmesi parlamento üyeliğinden zımnı şekilde istifa edilemeyeceği sonucuna varmamıza neden olabilir. Ancak bazı durumlarda zımnı istifa nitelemesinden bahsedilebilir. Örneğin İspanya'da Senatörlük için bölgesel Meclis'te aktif şekilde vekil olmak şartı bulunmaktadır. Endülüs Özerklik Statüsünün 30/12. maddesi gereği Senato görev sürelerinin Endülüs Parlamentosu üyeliğine bağlı olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla bölgesel meclisten istifa, Senato üyeliğinin de düşmesine neden olacağından bu durum zımnı istifa şeklinde nitelendirilebilir⁹⁶. Fransa'da ise Seçim Kanunu'nda adaylık şartlarını tam sağlamayan kişinin seçilmesi durumunda itiraz söz konusu ise Anayasa Konseyi durumu değerlendirerek ilgilinin seçim işlemini iptal eder fakat herhangi bir itiraz söz konusu değilse Konsey resen adayın otomatik istifa ettiğini ilan etme yetkisine sahiptir⁹⁷.

Değerlendirilmesi gereken önemli noktalardan biri de istifa sürecinde yaşanan hukuka aykırı bir durumun ortaya çıkması halinde yapılması gereken denetim sürecidir. İstifa sürecinin rutin şekilde gerçekleştiği ancak parlamenterin hukuka aykırı şekilde üzerinde baskı oluşturulması suretiyle istifa ettirildiği durumlarda ne yapıla-

⁹³ Juan Cano Bueso, "La renuncia al cargo público representativo", *Anuario de derecho parlamentario*, S. 4, (1997): 65.

⁹⁴ Örneğin Şili de parlamenterlerin istifası için sağlık nedenlerinin görevin devamına engel teşkil ettiğinin tespiti önkoşul olarak belirlenmiştir. Ayrıca talep edilen bu ek şartlara örnek vermek gerekirse, Almanya'da Bundestag üyeleri istifa beyanlarını bir noter ya da resmi belgeleri düzenleme yetkisine sahip bir diplomata tescil ettirmek zorundadır. Finlandiya'da istifanın yürürlüğe girebilmesi için geçerli bir mazeretin varlığı ya da kanuni bir zorunluluğun ortaya çıkması şartı aranmaktadır. Hulst, *El Mandato Parlamentario Estudio Comparativo Mundial*, 17.

⁹⁵ İstifa talebi Filipinler, İsrail, Yunanistan ve Hindistan'da Meclis Başkanı'na iletilmelidir. Andorra'da, Meclis Başkanı'na gönderilen dilekçe şahsen teyit edilmelidir. Gine'de ise sözlü beyan yeterlidir, ancak çoğu durumda istifa yazılı olarak yapılmaktadır. Portekiz Anayasası 160. maddesinde üyelerin yazılı beyanla üyeliklerinden istifa edebileceği yazmaktadır.

⁹⁶ Bueso, "La renuncia al cargo público representativo", 66.

⁹⁷ France Code électoral, madde LO 136/1-2, Erişim Tarihi: Ocak 5, 2025, www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc.

çağı hususu önemlidir. Denetimin ne şekilde yapılacağı, yargısal denetimin mi yoksa ilgili meclis bağlamında kurumsal ya da siyasal denetimin mi tercih edileceği belirlenmelidir. İlk akla gelen çözüm irade sakatlığının tespitinin yargısal mekanizmalar vasıtasıyla yapılması gerektiği olsa da kuvvetler ayrılığı prensibine daha uygun olacağı kanaatiyle bu durumun ilgili meclis genel kurulunda karara bağlanması gerektiği iddiası da mevcuttur. Belçika'nın AİHM önünde karara bağlanmış beyaza istifa ile ilgili bir davasında hükümetin savunusu da bu yöndeydi⁹⁸. Ancak bu bakış açısının yerinde olmadığı söylenebilir. Zira bu denetimi Meclisin uhdesine bırakmak siyasi kararların hukuki kararların önüne geçmesine yol açabilir daha da önemlisi Meclis onayı ile istifa sürecinin nihayete ermesi gereken durumlarda Meclisin kendi davasının hâkimi olması durumunu ortaya çıkarabilir. Bu durumun yaratacağı sorunları en aza indirmek adına istifa sürecinin gelişiminde yaşanan irade sakatlıklarının tespiti için Meclis'te oluşturulacak bir komisyon ya da kuruldan ziyade Anayasa Mahkemesi gibi bir yargı yeri yetkilendirilebilir. Birçok ülkede parlamenterlerin görevlerinin son bulmasına yapılacak itirazları inceleyen Mahkeme'nin istifa sürecinde yaşandığı iddia edilen hukuka aykırılıkları da tespit etmesi düşünülebilir. Ancak istifa sürecinde yaşanan bu ve benzeri sorunların çözümünde yetkili organ ya da makamın genel olarak mevzuatlarda belirtilmediği, bundan kaynaklı yargısal sürecin yerel mahkemelerde görev yönünden reddedildiği görülmektedir.

İstifanın geri alınıp alınamayacağı meselesi, özellikle mevzuatında istifa konusunu detaylı bir şekilde düzenlenmemiş ülkeler açısından belirsizlik taşıyan bir konudur. Birçok ülkede, parlamenterliğin sona erme sebepleri arasında istifa açıkça belirtilmiş olsa da çok az ülke istifanın ne zaman yürürlüğe gireceğine ve geri alınıp alınamayacağına dair net hükümler getirmiştir. İstifanın geri alınıp alınamayacağı veya geri alınacaksa bunun hangi süre içinde yapılabileceği, istifanın onay gerektirip gerektirmediğine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir⁹⁹. Eğer istifanın yürürlüğe girmesi bir onay sürecine tabi ise bu onay gerçekleşene kadar istifanın geri alınması mümkün olabilir. Aynı durum, ileri bir tarihte geçerli olmak üzere verilen istifalar için de geçerlidir; belirtilen tarihe kadar istifanın geri çekilmesi söz konusu olabilir¹⁰⁰. Ancak, istifanın herhangi bir onay mekanizmasına tabi olmadığı durumlarda, hukuki açıdan muhatabına ulaştığı anda istifa geçerli hale gelir. Bu tür durumlarda, istifa herhangi bir irade sakatlığı içermiyor, açık ve koşulsuz ise istifanın geri alınması mümkün değildir¹⁰¹.

⁹⁸ AİHM Kararı, Başvuru No: 58302/10, 21 Mayıs 2019, §12.

⁹⁹ Federal Almanya ve Belçika'da istifanın yürürlüğe girmesi için onaya gerek yoktur. Dolayısıyla istifa ileri tarihli değilse ilgili makama ulaştığı anda yürürlüğe girer.

¹⁰⁰ İleri tarihli istifalarda Belçika Seçim Kanunu 7 Nisan 2023 tarihli değişiklikleri ile açık belirlemede bulunulmuş ve ileri tarihli istifalarda bu tarihten bir gün öncesine kadar istifanın geri çekilebileceği ifade edilmiştir.

¹⁰¹ Alman Federal Seçim Kanunu-Bundeswahlgesetz- 46. madde, 3. paragrafta istifanın geri alınmayacağı hükme bağlanmıştır.

Parlamentelerin istifalarının meclis tarafından kabulü ile yürürlüğe girmesi birçok ülkenin anayasal tercihi olsa da bu durumun kendi içerisinde birtakım sorunlar taşıdığı da bir gerçektir. Kişiyeye bağlı bir kararın bireyin iradesinden çıkarılıp kurumsal işleyişin devamı adına meclis kararına bağlanmasındaki en büyük soru işareti, istifanın kabul edilip edilmemesi kararının neye dayanılarak verileceğidir¹⁰². Yaşanan örnekler göstermiştir ki alınan kararlar anayasal prensiplerden ziyade siyasi kararlardır ve böyle bir süreçte istifası görüşülecek ismin durumunun belirlenmesinde subjektif siyasi algı ve günlük parti çıkarları esastır. Bu anlamda siyasi parti disiplininin sıkı olduğu sistemlerde istifa görüşmesinin parti grup kararı neticesinde şekillenmesi ve oy kullanacak parlamenterlerin üzerinde bu anlamda bir baskı oluşturulması söz konusu olabilir. Parlamenterlerin konu ile farklı düşüncelere sahip olmalarına rağmen kendilerini, üyesi olduğu siyasi parti çizgisinde karar almak zorunda hissetmesi bu noktada alınacak kararın tamamen objektif kriterlerden uzak olmasına yol açar. Özellikle parlamenter sistemlerde daha fazla hissedilen parti disiplini nedeniyle istifa oylaması siyasi partilerin politikaları doğrultusunda sonuçlanır. İstifa kararını Meclis onayına bağlama uygulamasının temel gerekçelerinden biri, toplu istifaların yol açabileceği sistemsel krizleri ve meşruiyet sorunlarını önleme düşüncesidir. Ancak bu yaklaşımın demokratik ilkelerle ne ölçüde uyumlu olduğu tartışmaya açık bir konudur. Böyle bir kararın parlamentonun baskın siyasi kanadının muhtemelen yürütmeye yakın çoğunluğun talebi doğrultusunda verileceği olasıdır. Demokrasi, çoğunluğun sürekli olarak kazanan taraf olmasını hedefleyen bir sistem değildir. Aksine azınlık ve muhalefet haklarını korumayı önemseyen, çoğunluğun gücünü kötüye kullanmasını engellemeyi amaçlayan bir anlayışa sahiptir. Sayısal çoğunluğun muhalefete karşı bir silah gibi kullanılması ve herhangi bir objektif kriter olmaksızın -dilediğim istifayı kabul ederim, dilediğimi etmem- şeklindeki bir yaklaşım, demokratik ilkelerin uygulanmasına katkı sağlamadığı gibi demokratik değerlerin aşınmasına da yol açma riski taşır.

Sonuç olarak parlamenter sistemin gelişim sürecinde, belli bir dönem için parlamenterlerin istifalarının engellenmesinin mutlak güce karşı temsilciler üzerindeki baskıyı önleme noktasında faydalı olduğu savunulabilir. Ancak günümüz demokrasi anlayışında bu tür bir baskının benzer şekilde varlığını sürdürdüğünü söylemek pek mümkün görünmemektedir. Ayrıca birçok ülkenin en önemli siyasi otoritesi olan Devlet Başkanı'nın, Başbakan ya da bakanlarının istifaları ile ilgili anayasalarda hüküm bulunurken ya da siyasi baskının yönelebileceği bir başka durak olan

¹⁰² Hindistan Anayasası 190. madde 3-b de istifanın kabule tabi olduğu ifade edilirken kabul makamı olarak Meclis Başkanı'nı işaret etmiştir ve açık şekilde Başkanın istifanın gönüllü veya gerçek olmadığına kanaat getirmesi durumunda, istifayı kabul etmeyebileceği de hüküm altına alınmıştır. Nitekim 1951 yılında ihraç edilme ile karşı karşıya kalan bir parlamenterin istifasına izin vermemiştir. Chafetz, "Leaving the House: The Constitutional Status of Resignation from the House of Representatives", 229.

yargı mensuplarının istifaları mümkünken, parlamenterlerin istifalarının bütünüyle yasaklanması hem temel haklar açısından sorunlu hem de demokratik anlayışla te-zattır¹⁰³. Hakkı tamamen yasaklamayan ancak kararı başka bir otoritenin onayına bırakan ülkelerde ise siyasi parti disiplini nedeniyle oylama neticesinde alınacak karar için parti politikaları doğrultusunda parlamenterlerin baskıya maruz kalması durumu söz konusu olabilir. Bu doğrultuda istifanın tamamen yasaklanması ya da kabulünü başka bir iradenin kararına bırakılmasının getirdiği olumsuzlukları aşabilmek için sistemin işleyişini etkileyecek amacı dışında istifaların önüne geçmek gerekmektedir. Siyasal süreç analiz edildiğinde toplu istifa taleplerinin seçimden sonra hemen görülmesi pek olası değildir. Çünkü halk tercihini yapmış ve yeni bir irade ortaya koymuştur, bu iradenin sonucunun değerlendirilmesi belli bir süreye yayılacaktır. Aksi anlayış yani seçim sonrası hemen istifaların dillendirilmesi kötü niyet nedeniyle seçimde karşılık bulmayacaktır. Yasama dönemi sonuna doğru gerçekleşen istifa taleplerini ise sistemi kilitlemeye dönük bir hamle olarak düşünmek yerine muhalefetin erken seçim için kullanabileceği muhalif bir argüman olarak değerlendirmek gerekir. Zaten yasama döneminin son yılına girmiş bir parlamentoda, gerçekleşen istifaları yıpranmış bir kurumun yenilenme ihtiyacı olarak görüp bu yönde hareket etmek demokrasi adına daha doğru olur. Bu bağlamda yasama döneminin ilk yılında ya da son yılında istifa kararını herhangi bir onaya tabi kılmadan sadece ilgisinin kararına bırakmak fikri düşünülebilir. Bu şekilde süreye bağlı istifa mekanizması kişinin özgür iradesinin gerçekleşmesi ile siyasal istikrar ve kamu düzeni arasında adil bir denge kurulmasına yardımcı olur.

Temsil sürekliliği ile bireysel özgürlüklerin korunması arasında makul bir denge oluşturmak için istifaların parlamento çalışmalarını meşruiyet anlamında şüpheye düşürmeyecek belli bir orana kadar kişisel karara bağlı kılınması ve onay sürecine tabi tutulmaması da düşünülebilir. Örneğin üye tam sayısının yüzde beş ya da onluk bir kısmı için herhangi bir kısıtlama öngörmeden istifalara izin verilmesi bireysel özgürlükler adına olumlu bir hamle olacaktır. Düşünülen oranı aşan istifa sayıları için meclis onayı devreye girebilir. Ayrıca çeşitli nedenlerle ayrılan parlamenterlerin üye tam sayısı hesabında düşünülmemesi de değerlendirilebilir. Bu şekilde istifaların oran bazlı sınırlandırılması hem kişi özgürlükleri lehine bir durum oluştururken hem de sistemin kilitlenmesi önünde bir engel oluşturacaktır.

Parlamenterlerin istifaları neticesinde oluşabilecek sayısal eksiklikler seçmen eğilimlerinin parlamentoya tam yansımamasına veya eksik temsilin gündeme gelmesine neden olur¹⁰⁴. Bu boşlukların doldurulmasında ara seçim yöntemi

¹⁰³ Örneğin Peru Anayasası'nda 95. madde temsilcilerin yasama yetkisinden vazgeçemeyeceğini belirtirken, 113. maddede Cumhurbaşkanı'nın istifa edebileceği, 128. maddede bakanların istifa edebileceği, 29277 sayılı Adli Kariyer Kanununda da yargıçlık görevinin istifa ile sona erebileceği hüküm altına alınmıştır.

¹⁰⁴ Hikmet Sami Türk, "Açık Parlamento Üyeliklerinin Ara Seçim Yoluyla ya da Yedeklerle Doldurulması", *Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 1-4, S. 38, (1981): 24.

mi, liste sırası yöntemi, yedek vekillik ve karma yöntemler kullanılmaktadır¹⁰⁵. Ara seçim yöntemi mevzuatta yazılı şartların gerçekleşmesi durumunda tekrar bir seçim yapılması nedeniyle kamu kaynaklarının kullanımı açısından sorunlar yaratırken hem süre anlamında hem de temsil açısından çeşitli sorunlara neden olmaktadır. Örneğin seçim sonuçları neticesinde yedi sekiz parlamenterin bir siyasi partiden, bir iki parlamenterin diğer partilerden olacak şekilde dağıldığı yerlerde, muhalif bir parlamenterin yerinin boşalması durumunda yeni yapılacak ara seçimin güçlü kesime yarayacağı aşîkârdır¹⁰⁶. Bu durum temsilde adalet sorununu ortaya çıkarabilir. Seçimin ekonomik maliyeti ile en az birkaç aylık temsil boşluğu da süreçte ortaya çıkan diğer sorunlardandır. Bu anlamda liste sırası yöntemi ve yedek vekillik yöntemi anılan bu sorunları ortadan kaldırabilir. Olası boşluk durumunda parlamenterin yerine geçecek kişinin belli olması eksik temsilin hiç yaşanmamasını ve kamu kaynakları açısından herhangi bir ekstra maliyetin olmamasını sağlar. Finlandiya, Portekiz ve Lüksemburg’da kullanılan liste sırası yöntemine göre boşalan üyeliğe ilgili üyenin siyasi partisinin seçim listesinde seçilemeyen adaylar arasındaki ilk kişi gelir¹⁰⁷. Norveç, Danimarka, İsveç ve İzlanda gibi İskandinav ülkelerinde kullanılan yedek vekil uygulamasında ise seçim sırasında her üyenin bir de yedeği seçilir¹⁰⁸. Bu sistemlerde genel olarak boşalan üyelik yine aynı çizgiden siyasi parti üyesi ile doldurulacağından temsilde adalet anlamında bir değişiklik söz konusu olmaz. Türkiye’de de 1961 Anayasası hazırlanırken tartışılan yedek vekillik uygulaması¹⁰⁹ en son 2016 Anayasa değişikliği sürecinde de tekrar gündeme gelmiştir. Bir süre tartışılan öneri son olarak “*Ara seçim zaruretinin ortadan kaldırılması amacıyla yapılan yedek milletvekili düzenlenmesinin, milletvekilleriyle alakalı diğer düzenlemelerle bir bütün olarak ele alınması gerektiği*” düşüncesiyle Anayasa Komisyonu’nda değişiklik paketinden çıkarılmıştır¹¹⁰.

Parlamenteerlerin toplu şekilde istifa etmeleri sorununa çözüm olarak yedek milletvekilliği ya da liste sıralaması yönteminin değişik bir varyasyonu kullanılabilir. Genel yaklaşım mevcut uygulamada boşalan vekilin aynı partiden seçilen yedeğinin önceden belirlenmesi ya da aynı partiden listede daha önce seçilemeyen sıradaki adayın çağrılmasıdır. Bu yöntemler siyasi kompozisyonun aynı şekilde devam etmesini sağlarken kişisel istifalardan kaynaklı boşlukların doldurulması adına da etkili bir çözüm olur. Ancak özellikle toplu istifaların ya-

¹⁰⁵ Erdal Onar ve Levent Gönenç, “1982 Anayasasına Göre Ara Seçim”, *Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 51, S. 4, (2002): 2.

¹⁰⁶ Mustafa Ersönmez ve Ünal Küçük, “Ara Seçimin Yetersizliği ve Temsilde Süreklilik Sorunu: Yedek Milletvekilliği Tartışmaları”, *İSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 3, S. 6 (2016): 21.

¹⁰⁷ Onar ve Gönenç, “1982 Anayasasına Göre Ara Seçim”, 3.

¹⁰⁸ Onar ve Gönenç, “1982 Anayasasına Göre Ara Seçim”, 3-4.

¹⁰⁹ Türk, “Açık Parlamento Üyeliklerinin Ara Seçim Yoluyla ya da Yedeklerle Doldurulması”, 45.

¹¹⁰ Şeref İba, “Yedek Milletvekilliği Üzerine”, Erişim Tarihi: Ocak 5, 2025, <https://www.etikhaber.com/yedek-milletvekilligi-uzerine>.

şandığı demokratik düzeni tam oturmamış ülkeler açısından bu çözüm yeterli olmayacaktır. Çünkü toplu istifa muhtemelen parti kararına dayanıyordur ve istifa eden parlamenterlerin yerine geçecek isimlerin yine aynı partiden olması bu boşlukların parti disiplini nedeniyle doldurulamaması anlamına gelir. Bu noktada çözüm yolu olarak istifa eden ismin yerine seçim tarihinde alınan sonuçlara göre seçilemeyen adaylardan ilk sıradaki ismin parti ayrımı gözetmeksizin ikame edilmesi düşünülebilir. Belli oranda siyasi kompozisyonu değiştirme durumu olsa dahi ikame ismin halkın tercihlerinin bir yansıması olduğu düşünüldüğünde bu durumun bir önemi kalmamaktadır. Böylece istifa edecek parlamenterlerin yerine geçecek isimlerle ortak hareket etme olasılığı azalacak hem boşlukların doldurulması suretiyle eksik temsil durumuyla karşılaşılmayacak hem de toplu istifanın yaratacağı olumsuz sonuçlar minimuma indirilecektir. Kuşkusuz yedek vekilin aynı partiden gelmesi seçim sonuçlarında oluşan siyasi yapının korunması adına önemli olsa da toplu istifa riski ile temelden tehdit edilen bir sistemin korunması için yine aynı seçim sonuçlarını göz önüne alarak oluşacak yeni siyasi dağılım temsilde adalet ilkesini zedelemeyecektir.

IV. PARLAMENTERLERİN İSTİFASININ TEMEL HAKLARLA İLİŞKİSİ

İstifa hakkı medeni hukuk bağlamında irade özerkliği ve sözleşme özgürlüğü ile alakalı kişisel bir hak olarak düşünülebilir. Tek taraflı kullanılabilen, karşı tarafa yöneltilmesi gereken ve kabule bağlı olmayan bu hak; karşı tarafa varmasıyla sonuç doğurmaya başlar. İlgilisinin mevcut statüsünü sona erdiren ve yeni bir hukuki durum yaratan bu hak niteliği itibarıyla bozucu yenilik doğuran bir haktır¹¹¹. Bu özelliği nedeniyle kullanıldıktan sonra geri dönülmesi mümkün olmayan bu hak, kişinin bizzat kendisi tarafından kullanılmalıdır¹¹². Hakkın kullanılması- nın mutlak suretle hak sahibine bağlı olduğu, bu anlamda karar verme yetkisinin başkasına devredilemeyeceği haklar, kişiye sıkı sıkıya bağlı haklar (münhasıran şahsa bağlı haklar) olarak adlandırılır¹¹³. Kural olarak başkasına devredilemeyecek bu haklar aynı zamanda mirasçıya da geçmez¹¹⁴. Ancak istisnai olarak ayırt etme gücü olmayan birinin hakkı kullanamamasının mağduriyet yaratacağı durumlarda kanuni temsilcisinin hakkı kullanmasına izin verilebilir¹¹⁵. Ayrıca şahsa sıkı sıkıya bağlı haklar için istisnai haller dışında karar verme aşamasında hak sahibi tek yetkili iken hakkın kullanımına karar verildikten sonra bu hakla ilgili işlemleri yapmak için temsilci kullanılmasında farklı durumlar söz konusu ola-

¹¹¹ Ekrem Kurt, "Türk Hukukunda Kişiyi Sıkı Sıkıya Bağlı Hakları ve Hukuki Sonuçları", *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayısı*, C. 15, S. 2, (2016): 124.

¹¹² Kemal Oğuzman, *Türk Borçlar Kanunu ve İş Mevzuatına Göre Hizmet İş Aktinin Feshi*, (İstanbul: Akgün, 1955), 194.

¹¹³ M.Kemal Oğuzman ve Nami Barlas, *Medeni Hukuk*, (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2016), 170.

¹¹⁴ Oğuzman ve Barlas, *Medeni Hukuk*, 172.

¹¹⁵ Oğuzman ve Barlas, *Medeni Hukuk*, 171.

bilir. Kimi haklar için hakkın kullanım işlemlerinin yapılması sırasında temsilci kullanılmasına izin verilmezken kimi hakların kullanımı için ise temsilciye izin verme söz konusu olabilir¹¹⁶.

Şahsa sıkı sıkıya bağlı haklar asıl olarak medeni hukuka ait bir kavram gibi görülse de tanımı ve özellikleri itibariyle anayasalarda yer alan birçok temel hakla benzer özellikler taşır. Örneğin 1982 Anayasası'nın 12. maddesinde yer alan "*Herkes kişiliğine bağlı, dokunulamaz, devredilemez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir*" hükmü niteliği itibariyle şahsa sıkı sıkıya bağlı hakların tanımı olarak değerlendirilebilir. Bu noktada benzer özellikleri taşıyan kişi dokunulmazlığı, kişinin maddi ve manevi bütünlüğü, din ve vicdan hürriyeti, düşünce ve kanaat özgürlüğü gibi kişiye sıkı sıkıya bağlı birçok hakkın anayasal olarak da korunduğu görülmektedir. Dolayısıyla anayasalarda korunan birçok temel hakkın kavramsal olarak kişiye sıkı sıkıya bağlı haklardan ayrılan kesin sınırlarının olmadığı söylemek gerekir¹¹⁷.

Birçok ülkede, kamu görevlilerinin istifa hakkı hem anayasal güvence altına alınmış hem de yasal düzenlemelerle detaylandırılmıştır. Benzer şekilde temsili demokrasinin önemli aktörlerinden olan ve anayasal sorumluluklar yüklenmiş parlamenterlerin istifa süreçleri için de birçok anayasal düzenleme söz konusudur. Parlamenterlerin kişisel ya da siyasal nedenlerle görevlerinden ayrılma talepleri kişisel özgürlüklerinin bir gereği olarak düşünülmelidir. Bu bağlamda bağımsız bir hak olarak herhangi bir uluslararası sözleşmede yer almayan istifa hakkı, tüm kamu görevlileri için anayasal düzeyde çalışma hürriyeti, kamu hizmetine girme hakkı ve zorla çalıştırma yasağının bir uzantısı olarak değerlendirilebilir. İstifa hakkı, parlamenterler açısından yukarıda sayılan haklara ek olarak AİHM içtihatları doğrultusunda seçme ve seçilme hakkı ile de ilişkilendirilebilir.

İstifa hakkı, kişinin arzu etmediği bir görevi yapmaya zorlanamaması ve kendi iradesi doğrultusunda mesleki seçim yapması adına önemlidir. Kişinin çalışıp çalışmama, çalışacağı mesleği seçme ve dilediği zaman mesleğini değiştirme hakkını kapsayan çalışma hürriyeti devletlerin müdahalesine kapalı bir özgürlük alanıdır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 23. maddesinde ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 6. maddesinde yer alan çalışma hürriyeti "*işini özgürce seçme*" ve "*herkesin serbestçe seçtiği ya da kabul ettiği bir işte çalışması*" olarak ifade edilmiştir. Bu düzenlemelerde istifa konusuna açık şekilde değinilmese de kişinin istediği işi yapabilmesi kadar çalıştığı işten ayrılma talebi de çalışma hürriyeti içerisinde değerlendirilmelidir. Çalışma hürriyetinin uzantısı olarak zorla çalıştırma yasağı da uluslararası sözleşmelerde yer bulmuş-

¹¹⁶ Örneğin boşanmaya karar verdikten sonra işlemlerin yerine getirilmesi için bir avukata vekâlet verilmesi söz konusu olabilir. Ancak boşanıp boşanmama konusunda karar vermesi için bir avukat yetkilendirilemez. Oğuzman ve Barlas, *Medeni Hukuk*, 171.

¹¹⁷ Kurt, "Türk Hukukunda Kişiye Sıkı Sıkıya Bağlı Hakları ve Hukuki Sonuçları", 167.

tur. Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmeleri’nde ve Amerikan İnsan Hakları Bildirisi’nde yer alan zorla çalıştırma yasağı AİHS 4. maddesinde ise “... *Hiç kimse zorla çalıştırılmaz ve zorunlu çalışmaya tabi tutulamaz...*” şeklinde ifade edilmiştir.

Parlamenteler açısından durum değerlendirildiğinde istifa hakkı sınırlan-
dırılan ya da istifasına engel olunan bir parlamenterin çalışma hürriyetine mü-
dahale edildiği söylenebilir. AİHS kapsamında bu müdahalenin kölelik ve zorla
çalıştırma maddesi doğrultusunda değerlendirilmesi gerektiği de düşünülebilir.
Burada Mahkeme’nin zorla çalıştırma yasağı ile ilgili belirlemiş olduğu iki koşul
üzerinden değerlendirme yapmak gerekir. Mahkeme zorla çalıştırma yasağının
ihlali için hem çalışmanın kişinin iradesi dışında yaptırılması hem de çalışmanın
haksız, baskıcı ya da dayanılmaz bir sınamaya tabi olması şartlarını bir arada
aramaktadır¹¹⁸. Bu durum parlamenterler açısından düşünüldüğünde istifası en-
gellenen bir temsilcinin artık iradesi dışında çalıştırıldığı ortadadır. İkinci koşul
olan çalışmanın haksız, baskıcı veya dayanılması güç bir ortamda gerçekleşmesi
durumu ise tartışmalıdır. İstifa hakkının yasal olarak mümkün olmadığı ya da
istifa kararının parlamento tarafından onaylanmayabileceği bir düzende bu du-
rumu bilerek temsil görevini icra eden parlamenterin haksız ya da baskıcı bir
ortamda çalıştığı tezini Mahkeme kabul etmeyebilir. Özellikle modern demok-
rasilerde parlamenterlerin görev sürelerinin de çok uzun olmadığı düşünüldü-
ğünde ikinci koşulun gerçekleşmediği iddiası değerlendirilebilir¹¹⁹. Ancak istifa
eden parlamenterin tekrar aday olamaması ya da ilgili hakkında maddi bir takım
cezalar öngörülmesi gibi istifa sonrası çeşitli ağır yaptırımlar söz konusu ise bu
durumun parlamenter üzerinde baskı yarattığı gerekçesiyle ikinci koşulun sağ-
landığı iddiası da kabul görebilir. Yine de parlamenterin istifasının engellenmesi
ya da parlamento tarafından onaylanmaması nedeniyle Mahkeme önüne gelmiş
bildiğimiz herhangi bir şikâyetin olmadığı, konu ile ilgili davaların genellikle
kişinin iradesi dışında istifa ettirilmesi şeklinde gerçekleştiğinin altını çizmekte
fayda bulunmaktadır.

Parlamentelerin istifa süreçleri ile ilgili değinilmesi gereken önemli hak-
lardan biri de kamu hizmetine girme hakkıdır. İç hukukumuzun yanı sıra birçok
ülke anayasasında da yer alan ve birçok uluslararası sözleşmeye de konu olan
bu hak İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 21. maddesinde “*Herkesin ül-
kesinin kamu hizmetlerinden eşit olarak yararlanma hakkı vardır.*” şeklinde yer

¹¹⁸ İlyas Doğan, editör, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, (Ankara: Astana Yayınları, 2021), 134.

¹¹⁹ Zorla çalıştırma yasağı kapsamında AİHM 1982 tarihli Mussele/Belçika kararında mesleğin ge-
reklerini ve koşullarını bilen birinin karşılaştığı durumların zorunlu çalıştırma kapsamında görül-
mesi talebini uygun görmemiştir. Tam olarak parlamenterlerin istifa süreci ile ilişkilendirilemeye de
bu karar parlamenterlik görevinin mevcut şartlarını ve istifa sürecini bilen birinin yasal koşullara
uygun olarak istifasının engellenmesi sonucunda görev yapmaya devam etmek zorunda kalma-
sını zorla çalıştırma olarak görmeyebilir. AİHM Kararı, Başvuru No: 8919/80, 23 Kasım 1983.

almıştır. Birleşmiş Milletler Her Çeşit Irk Ayrımcılığının Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 5. maddesinde ise *“Siyasi haklar, özellikle evrensel ve eşit oy hakkı temelinde seçimlere katılmak hükümette ve her düzeyde kamu yönetiminde yer almak ve kamu hizmetlerine eşit koşullarda girme hakkı”* şeklinde tanımlanmıştır. Kamu hizmetine girme hakkı beraberinde anayasal eşitlik ilkesini de içermektedir. Kamu hizmetine girmek isteyenler hakkında dil, din, ırk, siyasi düşünce ve cinsiyet gibi gerekçelerle ayırım gözetilmemesi bu hakkın tüm vatandaşlara eşit koşullarda tanınması taraf devletlerin yükümlülükleri arasında sayılmıştır. Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi 25. maddesinde ise siyasi haklar başlığı altında *“Doğrudan veya seçilmiş temsilciler aracılığıyla kamu hizmetlerine katılma ve genel eşitlik ilkesine uygun olarak ülkesinde kamu hizmetlerine girme”* haklarından da bahsedilmiştir¹²⁰.

Kamu hizmetine girme hakkı yer aldığı uluslararası sözleşme ve anayasalarda istifa etme hakkını açık bir şekilde içermemektedir. Ancak kişinin kamu hizmetine girme hakkının aynı zamanda kamu görevinden ayrılma hakkını da içerdiği iddia edilebilir¹²¹. Örneğin İspanya Anayasası'nın 23. maddesi siyasi katılım hakkını garanti altına almanın yanı sıra devamında temsili ve diğer kamu görevlerine eşit erişim hakkına vurgu yapmaktadır. İspanya Anayasa Mahkemesi ise bu maddeye dayanarak 11 Ekim tarihli 60/1982 sayılı ve 11 Ocak tarihli 7/1984 sayılı kararlarında kamu görevinden istifa etme hakkının aynı zamanda kamu hizmetine erişim hakkının bir parçası olduğunun altını çizmiştir¹²². Ancak bu hakkın AİHS ve Ek Protokollerde yer almaması nedeniyle hakka ilişkin bireysel başvuruda bulunma durumu söz konusu değildir¹²³. Dolayısıyla kamu hizmetine girme hakkının diğer bir boyutunu teşkil eden istifa hakkının ihlali durumunda da bu hakka dayanarak AİHM'ye başvurabilmek mümkün görünmemektedir¹²⁴.

Parlamentelerin istifalarının ilgili olduğu haklardan bir diğeri de serbest seçim hakkıdır. Serbest seçim hakkı hem seçme hem de seçilme haklarını garanti altına alır. Bu bağlamda istifa hakkına açık şekilde değinilmese de istifa hakkı seçilme hakkının bir uzantısı olarak değerlendirilebilir. AİHS 1 No.lu Ek Protokolünün 3. maddesi gereği *“Yüksek Sözleşmeciler Taraf, yasama organının seçilmesinde halkın kanaatlerinin özgürce açıklanmasını sağlayacak şartlar içinde, makul aralıklarla gizli oyla serbest seçimler yapmayı taahhüt ederler.”* hükmü söz konusudur. AİHM'ye göre bu hüküm aynı zamanda seçimlerde aday olma, oy

¹²⁰ Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Erişim Tarihi: Ocak 5, 2025, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf.

¹²¹ Tevfik Sönmez Küçük, “Kamu Görevlilerinin İstifa Hakkı Üzerine Bir Anayasal Değerlendirme”, *Legal Hukuk Dergisi*, C. 18, S. 209 (2020): 2155.

¹²² Bueso, “La renuncia al cargo público representativo”, 79.

¹²³ AYM Kararı, Başvuru No: 2013/1613, 2 Ekim 2013, § 24; AYM Kararı, Başvuru No: 2014/14474, 5 Temmuz 2017, § 20.

¹²⁴ Küçük, “Kamu Görevlilerinin İstifa Hakkı Üzerine Bir Anayasal Değerlendirme”, 2154.

kullanma ve görevini rahatlıkla yerine getirme gibi bireysel hakları da içermektedir¹²⁵. Dolayısıyla parlamenterlerin seçildikten sonra istifa etmelerinin de bu bireysel haklar içerisinde olduğu düşünülebilir. Zira Mahkeme değerlendirmesinde parlamenterlerden seçilmeden önce alınan imzalı boş istifa mektubunun da bu madde kapsamında değerlendirilmesi gerektiğine karar vermiştir¹²⁶.

Demokratik sistemlerde seçilme hakkı kamu yönetiminde etkin olma ve halkın temsili noktasında önemli bir haktır. Fakat bu hakkın kullanımında hukuksal ve kurumsal birtakım sınırlamaların olması da doğaldır. Bu anlamda birçok ülke istifaların hukuken geçerli olmasını meclis onayına tabi kılmıştır. Onay süreci meclisin kurumsal bütünlüğü ve siyasi istikrar adına işleyişi korumaya dönük bir tedbir olarak düşünülse de bu durumun bireyin özgür iradesine olan müdahalesi açıktır. Bu anlamda parlamenterlerin istifa talebine karşı bireyin iradesine olan müdahale sınırlı ve denetlenebilir nitelikte olmalı, sınırlamalar bazı asgari şartları sağlamalıdır. Yapılacak sınırlamalar sonucunda mevcut hakların özlerini zedeleyecek veya etkilerini ortadan kaldıracak şekilde kısıtlanıp kısıtlanmadığı; meşru bir amaç doğrultusunda sınırlamanın yapılıp yapılmadığı ve bu anlamda kullanılan araçların orantısız olup olmadığını sınırlamanın meşruiyeti adına önemlidir. Mahkeme, konu ile ilgili önüne gelen davalarda değerlendirmesini bu kapsamda yaparken hakkın mutlak olmadığının, zimmî sınırlamaların söz konusu olduğunun ve devletlere bu anlamda geniş takdir alanı bırakılması gerektiğinin de altını çizmiştir¹²⁷.

V. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARI DOĞRULTUSUNDA PARLAMENTERLERİN İSTİFA HAKKI

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yakın tarihli bir kararında parlamenterlerin istifa süreci ile ilgili önemli tespitlerin yer aldığı bir uyuşmazlık kararı bağlanmıştır. Mahkemenin konu ile ilgili yaklaşımını anlamak adına oldukça önemli olan bu kararda özellikle istifa kurumunun hukuki düzenlemelerde açık ve öngörülebilir nitelikte yer almadığı vurgulanmıştır¹²⁸. İlgili olayda Belçika Senato Üyesi G.K. Asya'ya yaptığı bir seyahat sırasında uyuşturucu ile ilgili çeşitli

¹²⁵ AİHM Kararı, Başvuru No: 9267/81, 2 Mart 1987, §46-51

¹²⁶ AİHM Kararı, Başvuru No: 41683/06, 24 Mayıs 2016, §43.

¹²⁷ AİHM Kararı, Başvuru No: 9267/81, 2 Mart 1987, §52

¹²⁸ Belçika mevzuatının parlamenterlerin istifası ile ilgili hükümleri incelenecek olursa Anayasa'da bu anlamda bir hüküm yer almamaktadır. Seçim Kanunu'nun 234. maddesinde istifanın yöneltileceği merci, 235. maddesinde ise istifa eden kişinin yerine gelecek halef ile ilgili hükümler yer almaktadır. 234. madde: "Meclisler toplantı halindeyken, üyelerinin istifasını alma hakkına yalnızca onlar sahiptir. Toplantı halinde olmadıklarında, istifa bildirimi İçişleri Bakanı'na verilebilir." 235.madde: "Seçimle, ölümle, istifayla veya başka bir nedenle bir üyelik boşalırsa, yeni senatör veya temsilci, yerini aldığı üyenin görev süresini tamamlar ..." Senato İçtüzüğü'nde ise 3. maddede "Koltukların dağılımı ve senatörlerin atanmasıyla ilgili belgeler ve bunlardan kaynaklanan her türlü şikâyet ve itiraz, Senato'ya rapor vermek üzere bir veya daha fazla üye atayacak olan Yetki Belgeleri İnceleme Komitesi'ne sunulacaktır." hükmü yer almaktadır.

suçlardan itham edilmiş, Belçika'ya döndüğünde partisini konu ile ilgili bilgilen-dirmiş ve parti yöneticileri ile yapılan toplantı neticesinde parlamenterlikten istifa mektubunu imzalamıştır. Ancak başvuran, istifa sürecinin olağan akışa uygun yürümediğini vurgulayarak kendisinin istifaya zorlandığını ifade etmiş bir hafta sonra da istifadan vazgeçmek istediğini Senato'ya bildirmiştir. Bu talep üzerine işleme alınmaması gerektiği iddia edilen dilekçenin Senato Hukuk Dairesince işleme alındığı ve dairenin kararında Genel Kurul tarafından onaylanmaya gerek duyulmadan verilen dilekçenin geri dönülemez şekilde hukuk dünyasında yer aldığı ifade edilmiştir¹²⁹. Aynı kararda istifa iradesinde yaşanmış olabilecek bir sakatlığın varlığını ve hükmünü, istifa eden kişinin halefinin yetki belgeleri değerlendirilirken Genel Kurul tarafından verileceği vurgulanmıştır¹³⁰. Hak kaybına uğramak istemeyen başvuranın tedbir talebi ise Mahkemelerce yetkisizlik nedeniyle reddedilmiş, bu konuda yalnızca Senato'nun yargı yetkisine sahip olduğu ileri sürülmüştür¹³¹. Senato'nun 12 Ekim 2010 tarihli oturumunda istifa iradesinin geçerliği ile ilgili karar verecek alt komite¹³² aksi hukuki düzenlemelerin yer almaması koşuluyla şu dört ilkeye vurgu yapmıştır: (1) Bir parlamenterin istifa talebi kendiliğinden yürürlüğe girer. (2) İstifanın geçerliliği için Senato Başkanı, Senato Bürosu ya da Genel Kurulun karar vermesine gerek yoktur. (3) İstifa geri alınamaz bir eylemdir. (4) İstifanın usulsüzlüğünü tespit işlemi, istifa edenin yerini alacak halefin yetkisi araştırılırken Senato Genel Kurulu tarafından yapılır¹³³.

Başvuran ise savunmasında iki emsal karara vurgu yaparak 2003-2007 döneminde istifa eden ancak henüz Genel Kurula bildirilmeden istifasını geri çeken parlamenterin talebinin kabulü ile Flaman Parlamentosunda yedek vekillikten istifa eden daha sonra bu talebinden vazgeçen vekilin talebinin Genel Kurulun istifa mektubundan haberdar olduğu gerekçesiyle reddedilmesini ileri sürmüştür¹³⁴. Bu bağlamda Genel Kurula henüz sunulmayan istifanın geri çekilmesinin mümkün olduğu iddiası başvuranın ana dayanağı olmuştur. Başvuranın genel olarak yakındığı konular: İstifanın henüz yürürlüğe girmediği, Genel Kurulun vermiş olduğu karara itiraz yolunun olmadığı ve usuli güvencelerin sağlanmadığı şeklindeydi. İstifayı inceleyen Büronun teşkil yapısı nedeniyle bağımsız davranamaması, hukuki bir organdan ziyade siyasi bir organ niteliğinde olması, hatta kendisine baskı yaptığını iddia ettiği isimlerin bu kurulda etkin isimler olması da başvuranın önemli iddiaları arasındadır. Belçika hükümetinin savunması ise bazı

¹²⁹ AİHM Kararı, Başvuru No: 58302/10, 21 Mayıs 2019, §13.

¹³⁰ AİHM Kararı, Başvuru No: 58302/10, 21 Mayıs 2019, §14.

¹³¹ Bu iddianın temelinde yargısal incelemenin Senato yerine mahkemelerce yapılmasının kuvvetler ayrılığı prensibiyle çelişeceği düşüncesi vardır. AİHM Kararı, Başvuru No: 58302/10, 21 Mayıs 2019, §17.

¹³² Senato Bürosu- Belgelerin İncelenmesi Komitesi

¹³³ AİHM Kararı, Başvuru No: 58302/10, 21 Mayıs 2019, §20.

¹³⁴ AİHM Kararı, Başvuru No: 58302/10, 21 Mayıs 2019, §30.

ölkelerin aksine istifanın herhangi bir kabule ihtiyaç duymadığı, yürürlüğe hemen girdiği, itirazın ise Genel Kurul tarafından halefin tespit edileceği toplantıda değerlendirilebileceği üzerine kuruluydu¹³⁵.

Mahkeme konuyu Ek 1 No.lu protokolün 3. maddesi doğrultusunda değerlendirenken öncelikle istifanın verildikten sonra geri alınmasının parlamentonun işleyişi açısından bir belirsizlik oluşturabileceği, bu noktada taraf devletin geri alınan istifayı kabul etme gibi bir zorunluluğunun olmadığı kanaatinin altını çizmiştir¹³⁶. Ancak istifa eyleminin olağan şekilde gerçekleşmemesi ya da irade saskatlığının mevcut olması durumunda konunun bu saptama dışında kalacağı da vurgulanmıştır. Mahkeme, olayla ilgili olarak hükümetin aksine ne kanunun ne de Senato Tüzüğü'nün bir senatörün istifasını geri çekmesi durumunda izlenecek bir prosedür öngörmediğini belirtmiştir. Ayrıca, istifanın kendiliğinden yürürlüğe girip girmediği, geri alınıp alınamayacağı ya da yalnızca Senato Genel Kurulu tarafından onaylandıktan sonra geri alınamaz hale gelip gelmeyeceği konusunda net bir düzenleme bulunmadığını tespit etmiştir. Mahkeme, bu belirsizlikler ışığında Parlamentonun takdir yetkisinin aşırı geniş olduğu sonucuna varmıştır¹³⁷. Neticede Mahkeme istifa ile ilgili yasal çerçevenin açık anlaşılabilir netlikte olmadığından bahisle bu davada Sözleşmenin 1 No.lu Protokolünün 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Parlamentelerin istifası ile ilgili genel işleyişin dışında Mahkemenin önüne gelen önemli konulardan biri de beyaza istifa konusudur. Beyaza istifa; anayasal bir gelenek olarak bazı ölkelerde temsilciden seçim sürecinde ya da seçildikten sonra alınan, parti yönetiminin talep ettiği anda yürürlüğe girecek şekilde hazırlanan, ileriye dönük bir istifa taahhüdüdür. Tarih alanı boş bırakılacak şekilde hazırlanan istifa mektubu ilgilisi tarafından imzalanarak parti yönetimine verilir ve bu şekilde parlamenterlerin parti disiplini dışında hareket etmelerinin önü kesilmiş olur. Uzunca bir dönem Sırbistan, Rusya ve Ukrayna'da parlamenterlerin seçilmeden önce parti yönetimine verdiği imzalı istifa dilekçeleri ve vekillerin geri çağırılması uygulaması demokratik değerler ve parlamenterlerin bağımsız şekilde düşüncelerini ifade etmelerinin önünde büyük bir engel olduğu iddiasıyla eleştirilmiştir¹³⁸. 2006 yılında Sırbistan G17PLUS partisinden seçilen bir vekilin

¹³⁵ AİHM Kararı, Başvuru No: 58302/10, 21 Mayıs 2019, §46-48.

¹³⁶ AİHM Kararı, Başvuru No: 58302/10, 21 Mayıs 2019, §53.

¹³⁷ AİHM Kararı, Başvuru No: 58302/10, 21 Mayıs 2019, §58.

¹³⁸ Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisinin 25 Haziran 2008 tarihli "Avrupa'da demokrasinin durumu, Avrupa'da demokratik kurumların işleyişi ve Meclisin izleme prosedürünün ilerlemesi" başlıklı 1619 (2008) No.lu kararı ve Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisinin 23 Haziran 2010 tarihli, 1747 numaralı kararında Sırbistan, Ukrayna ve Rusya'da milletvekillerinin istifa süreçleri ile ilgili sorunlar değerlendirilmiştir. 2009 yılında Avrupa Hukuku ile Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) Demokratik Seçimler Konseyi'nin 28. toplantısında Zorunlu Görev ve Benzer Uygulamalara İlişkin Raporunda ise şu tespitte bulunulmuştur: "Şu anda, Avrupa'da uygulamada zorunlu yetki ve geri çağırma bilinmemektedir. Dahası, Avrupa Konseyi üye devletleri arasında siyasi parti-

parti yönetimine ters düşen görüşleri nedeniyle daha önceden imzalamış olduğu tarih alanı boş istifa mektubu parti yönetimi tarafından doldurularak Genel Kurula sunulmuştur¹³⁹. Temsilci bu süreçte yıllar önce imzaladığı istifa mektubunun geçersizliğine dair farklı mecralarda açıklamalarda bulunmuş rıza-i hilafına rağmen dilekçesi yürürlüğe sokulmuştur. Konu ile ilgili Yüksek yargıya da başvuran ilgili, usulden red alarak herhangi bir sonuca ulaşamamıştır¹⁴⁰. Hükümet kanadı savunmasında beyaza istifa konusunun siyasi bir parti ile üyesi arasında yapılan özel nitelikte bir hukuk sözleşmesi olarak değerlendirilmesi gerektiğini bu anlamda siyasi partilerin yaptığı ihlalin devlete atfedilemeyeceği tezini ileri sürmüştür¹⁴¹. Bir başka tez olarak ise demokratik düzen ve parlamenter sistemin başat aktörünün siyasi partiler olduğu dolayısıyla parti çıkarlarının bireysel çıkarlardan üstün tutulabileceği iddiasını ileri sürmüştür. Mahkeme ise kararında parlamenterin istifa için şahsen başvuruda bulunmasının zorunlu tutulduğu ve bu açık hükmün görmezden gelinmesi sebebiyle siyasi parti ile parlamenter arasında iddia edilen sözleşmenin özel hukuka tabi olduğu iddiasını dinlememiştir¹⁴².

Beyaza istifa konusunun gündeme geldiği bir başka olay da Slovakya'da yaşanmıştır. Slovakya Cumhuriyeti Ulusal Konseyi üyesi bir parlamenterin men-

lere, siyasi bağlılıklarını değiştirmeleri durumunda seçilmiş organların üyelerinin istifa etmesini sağlama yetkisi veren mevzuata sahip çok az ülke vardır. Sırp veya Ukrayna davalarında önerilen bireysel temsilcilerin kontrol mekanizmaları, neredeyse tüm Avrupa ülkelerinde yasaklanmış bir uygulama olan 'zorunlu yetki' ile karşılaştırılmaz. Bu mekanizmalar, parti değiştirme yoluyla seçmenlerin kararlarının kitlesel olarak değişmesini önlemeyi amaçlayan Hindistan veya Güney Afrika gibi ülkelerde karakteristik olan veya olmuş olan 'parti tarafından yönetilen yetki' modeline daha yakındır. Bu ülkelerde bu uygulamalar kendi anayasalarıyla tutarlı olarak kabul edilirken, Venedik Komisyonu parti değiştirmek nedeniyle temsilcilik koşulunu kaybetmenin özgür ve bağımsız yetki ilkesine aykırı olduğunu savunmuştur. Bu tür önlemlerin (yani yetkilerin en üst ödeme yapana 'satılmasının' önlenmesi) izlediği amaç sempatik bir şekilde düşünülebilse bile, zorunlu yetkiyi veya temsilcileri yetkilerinden siyasi olarak mahrum bırakmanın herhangi bir biçimini yasaklayan temel anayasal ilke, Avrupa demokratik anayasacılığının temel taşı olarak geçerli olmalıdır." Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu Kararı, CDL-AD(2009)027 of 16 June 2009; Venedik Komisyonu 70. Oturumu, Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu Kararı, CDL-AD(2007)004 of 19 March 2007.

¹³⁹ Sırbistan'da parlamenterlerin istifası Milletvekili Seçim Kanunu'nun 132. maddesinde yer almaktadır. Bir üyenin normal görev süresinin bitiminden önce görevden ayrılabilmesi için yer almaktadır. Milletvekillerinin istifalarını, resmi olarak onaylanmış bir belgeyle şahsen sunmaları ve onay tarihinden itibaren üç gün içinde Meclis Başkanına vermeleri gerekmektedir. İstifanın geri alınamayacağı ve milletvekilinin görevinin istifa ettiği gün sona ereceği kanunda yer almaktadır. Erişim Tarihi Aralık 22, 2024, <https://www.rik.parlament.gov.rs/tekst/en/68/laws.php>. Ayrıca bir milletvekilinin seçildiği partisinden istifası durumunda milletvekilliği görev süresinin de sona ereceği hükmü, 27 Mayıs 2003 tarihinde Sırbistan Anayasa Mahkemesi tarafından anayasaya aykırı ilan edilmiştir. Mahkeme, gerekçesinde, milletvekillerinin mensubu olduğu partiye değil kendisini seçen kişilere karşı sorumluluk duymaları gerektiğini vurgulamıştır. Mevcut yetkilerin halk kaynaklı olması nedeniyle bir milletvekilinin partiden istifa etmesi veya ihraç edilmesi, parlamentodan ihraç edilmesine yol açmamalıdır. AİHM Kararı, Başvuru No: 41683/06, 24 Mayıs 2016, §34.

¹⁴⁰ AİHM Kararı, Başvuru No: 41683/06, 24 Mayıs 2016, §14-17.

¹⁴¹ AİHM Kararı, Başvuru No: 41683/06, 24 Mayıs 2016, §44.

¹⁴² AİHM Kararı, Başvuru No: 41683/06, 24 Mayıs 2016, §64.

subu olduğu Demokratik Slovakya Hareketine daha önceden vermiş olduğu imzalı boş istifa mektubu görüş ayrılığına düştüğü partisi tarafından Konsey Başkanlığına gönderilmiştir. Her ne kadar parlamenter tarafından görevden ayrılmak gibi bir niyetinin olmadığı deklare edilse de 4 Aralık 1996'da Ulusal Konsey tarafından vekilliğinin sona ermesine karar verilmiştir¹⁴³. Başvuru üzerine Anayasa Mahkemesi tarafından ilgilinin anayasal haklarının ihlal edildiğinin tespiti yapılsa da Konsey tarafından başvurana tekrar vekillik yolunun açılmaması, konunun AIHM'nin önüne gelmesine neden olmuştur. Dava sürecinde anayasal haklarının çiğnendiğinin tespiti yapılan ve mağduriyeti giderilmeyen başvuranın, bahse konu kararın Konsey tarafından kaldırılması ve hükümet yetkililerinin kendisinden özür dilemesi neticesinde şikâyeti dostane çözüm ile son bulmuştur¹⁴⁴. Bu bağlamda Mahkeme parlamenterlerin istifalarının hukuki nedenlerle yargıdan dönmesi durumunda dahi ilgisinin tekrar görevine dönmesine dönük yasal düzenlemelerin olmamasını bir ihlal nedeni olarak değerlendirebileceğini vurgulamıştır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi parlamenterlerin istifa hakkını, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 1 No.lu Ek Protokolü'nün 3. maddesi kapsamında değerlendirmektedir. Bu hak, yalnızca seçilme sürecini değil, aynı zamanda seçildikten sonra temsilcinin görevini etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için gerekli önlemlerin alınmasını da içermektedir. Devletin bu yükümlülüğü, bireyin hakkını sınırsız bir şekilde koruması gerektiği anlamına gelmez ancak hakkın temel niteliğini korumak şartıyla devlete geniş bir takdir yetkisi tanır. Bu takdir yetkisinin sınırları ise Mahkeme tarafından, istifanın gönüllü bir eylem mi yoksa politik baskıların sonucu mu olduğuna göre tespit edilmektedir. Kişisel karar sonucu gerçekleşen istifalarda, politik baskı neticesinde gerçekleşen istifalara nazaran taraf devlete daha fazla takdir hakkı tanınır. Hakkın sınırlandırılması noktasında ise, Mahkeme; açık, öngörülebilir bir yasal düzenlemenin olup olmadığı, sınırlamanın meşru amaç taşıyıp taşımadığı ve bu kısıtlamanın demokratik toplum düzeni için gerekli olup olmadığı sorularına cevap arar. İstifanın geçerliliği incelenirken, ilk olarak bu kararın özgür iradenin bir ürünü olup olmadığı araştırılır. Eğer istifa, politik baskılar sonucunda alınmış bir karar ise bu baskının demokratik düzenin gerektirdiği çoğulculuğun bir parçası mı yoksa bireyin iradesini engelleyen ve demokratik düzeni tehdit eden bir anlayışın sonucu mu olduğuna bakılır. Bu bağlamda Mahkeme; temsilcinin özgür iradesini kısıtlayabilecek ve parti diktasına yol açabilecek uygulamalara, özellikle de imzalanmış boş istifa mektuplarına eleştirel bir yaklaşım sergiler. Parlamenterlerin hür iradelerini engelleyen uygulamaların parlamenter sistemin temelini oluşturan siyasal katılımcılık ve çoğulcu anlayışı zedeleme riski taşıdığına dikkat çeker.

¹⁴³ Slovakya Cumhuriyeti Ulusal Konseyi Kararı, 482/1996, Erişim Tarihi Şubat 1, 2024, www.nrsr.sk/web.

¹⁴⁴ AIHM Kararı, Başvuru No: 36909/97, 18 Mayıs 2000, §15.

Verilen istifanın geri alınması noktasında da iradi karar alma sürecinin sağlıklı işleyip işlemediği önemlidir. Parlamenterlik gibi önemli bir görevi sebepsiz yere bırakıp daha sonra geri dönme talebinde bulunulması durumunda, taraf devletin bu durumu Meclisin çalışma düzenini aksatacağı gerekçesiyle reddetmesinin AİHM tarafından makul karşılanabileceği vurgulanmıştır. Normal şartlar altında devletlerin kendi temsilcilerinin istifa hakları üzerinde geniş bir takdir hakkına sahip olduğunu kabul eden Mahkeme, taraf devlete mevcut uygulamaların demokratik değerleri ve siyasi katılımcılığı etkilemeyecek şekilde dizayn edilmesini şart koşar. Beyaza istifa konusuna temsilcinin özgür iradesinin önünde bir engel gördüğü için olumsuz bakarken; istifanın geri alınması, ileri tarihli istifa ve istifa prosedürleri konularında taraf devlet uygulamalarına daha geniş takdir yetkisi tanımaktadır.

VI. TÜRK HUKUKUNDA PARLAMENTERLERİN İSTİFASI

Bir milletvekilinin milli iradenin temsilcisi konumuna geldikten sonra yaşanan süreçte sağlık sorunları, kişisel tercihler ya da siyasal stratejilerle görevinden istifa etme talebi gündeme gelebilir¹⁴⁵. Türk hukukunda bu talebinin hayata geçişinin önünde 1982 Anayasası öncesi herhangi bir engel bulunmamaktaydı. 1924¹⁴⁶ ve 1961¹⁴⁷ Anayasası milletvekillerinin istifasının hukuk dünyasında sonuç doğurabilmesi için herhangi bir kabul mekanizması öngörmemişti¹⁴⁸. Bu doğrultuda istifa yolunu seçen bir milletvekilinin Genel Kurulun bilgisine sunulmak üzere Başkanlık Divanına dilekçesini vermesi istifa etmesi adına yeterli idi. Konu ile alakalı 1924 Anayasası açık hükümler içerse de, 1961 Anayasası açısından durum biraz daha farklıydı. Anayasa'nın 80. maddesindeki "*Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği, bir üyenin üye seçilmeye engel bir suçtan dolayı kesin olarak hüküm giymesi, çekilmesi, kısıtlanması, üyelikle bağdaşmayan bir hizmet kabûl etmesi veya Meclis çalışmalarına izinsiz veya özürsüz ve aralıksız olarak bir ay katılmaması yüzünden üyeliğinin düştüğünün kendi Meclisince karara bağlanması hallerinde sona erer.*" hükmü gereği istifa da dâhil olmak üzere anılan tüm

¹⁴⁵ Seyhan milletvekili Selahattin Çam rahatsızlığı nedeniyle yüksek rakımlı yerlerde durmaması gerektiği iddiasıyla 1945 yılında TBMM'den istifa etmiştir. TBMMTD, VII. Dönem C. 20, 125. Edirne Milletvekili Mustafa Harman üniversitedeki görevine tekrar dönmek için 1970 yılında Meclisten çekilmiştir. MMTD, III. Dönem, C. 9, 4. Samsun Senatörü Ali Fuat Başgil 1961 yılında gerekçesiz şekilde Senato'dan ayrılmıştır. TBMMTD, C. 1, 3. Hatay Milletvekili Tayfur Sökmenoğlu ise Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı olmasını protesto etmek amaçlı istifa etmiştir. TBMMTD, XVIII. Dönem, C. 38, 506-508; Onar, "1982 Anayasasında Milletvekilliğinin Düşmesi", 407.

¹⁴⁶ 28. madde: "*Çekilme kanun hükümleri gereğince kısıtlanma, özürsüz ve izinsiz iki ay Meclise devamsızlık veya memurluk kabul etme hallerinde düşer.*"

¹⁴⁷ 80. madde: "*Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği, bir üyenin üye seçilmeye engel bir suçtan dolayı kesin olarak hüküm giymesi, çekilmesi, kısıtlanması, üyelikle bağdaşmayan bir hizmet kabûl etmesi veya Meclis çalışmalarına izinsiz veya özürsüz ve aralıksız olarak bir ay katılmaması yüzünden üyeliğinin düştüğünün kendi Meclisince karara bağlanması hallerinde sona erer.*" Şeref Gözübüyük, *Anayasa Hukuku*, (Ankara: Turhan Yayınevi, 2007), 204.

¹⁴⁸ Bilir, *Türkiye'de Milletvekilliği ve Milletvekilliğinin Sona Ermesi*, 150.

nedenler için Meclisin kararına ihtiyaç duyulduğu iddiası o dönem tartışılmıştır¹⁴⁹. Ancak Cumhuriyet Senatosunun gerçekleştirdiği bir toplantıda Meclis kararının sadece devamsızlığa dayalı üyelik düşmelerinde aranacağı iddiası kabul görmüştü¹⁵⁰. Meclis İçtüzüğü'nün 112. maddesinin "... bir üye milletvekilliğinden çekildiğini Başkanlığa yazılı olarak bildirdiği takdirde, çekilme yazısının Genel Kurula sunulması ile milletvekilliğinin sona ereceğini ..." belirtmesi¹⁵¹ o dönem istifa için Meclis kararına gerek olmadığına kanıt olarak gösterildi. Nitekim Senatörlükten istifa eden Ali Fuat Başgil ve Cemal Madanoğlu hakkında işlemin nihayete ermesi için herhangi bir Meclis kararı aranmamıştı¹⁵².

1982 Anayasası ile birlikte milletvekillerinin istifasının kabulü Genel Kurul kararına bırakılırken¹⁵³ tek taraflı alınması gereken bir kararın neden Meclis onayına tabi kılındığı tartışmalara neden olmuştur¹⁵⁴. Konu ile ilgili 5 Haziran 1995 tarihli Anayasa Komisyonu Raporunda gerekçe olarak şu ifadeler yer almaktaydı:

*"Teklif, istifanın Başkanlık Divanınca Genel Kurulun bilgisine sunulduğu anda milletvekilliğinin son bulmasını öngörmüştür. Komisyonumuz ise, istifanın önce tabiatıyla hukukun genel ilkelerine göre geçerlilik açısından Başkanlık Divanınca incelenmesi zorunluluğunu getirmekte ve istifa işleminin yinede Genel Kurulca kabul edilmesini şart koşmaktadır. Bu sistemin muhafaza edilmesinin gerekçesi, gereksiz ve yüzeysel tarzda ara seçim yapılması ihtimallerini kapatmak lüzumudur. Bununla beraber, istifanın Genel Kurulca kabulü basit çoğunlukla olacak ve şimdi olduğunun aksine üye tam sayısının salt çoğunluğu aranmayacaktır."*¹⁵⁵

1982 Anayasası'nın ilk halinde istifanın kabulü için üye tam sayısının salt çoğunluğu gibi nitelikli bir oran aranırken 23 Temmuz 1995 tarihli Anayasa Değişikliği ile istifa için herhangi bir orandan bahsedilmemiştir. Bu doğrultuda herhangi bir nisaba atıfta bulunulmaması nedeniyle genel karar yeter sayısı olan toplantıya katılanların salt çoğunluğu, aranan yeter sayı olarak kabul gör-

¹⁴⁹ Server Tanilli, *Devlet ve Demokrasi, Anayasa Hukukuna Giriş*, (İstanbul: Çağdaş Yayınevi, 1996), 274.

¹⁵⁰ Bu hükümden, sayılan durumların tümü için Meclis tarafından karara bağlanmanın zorunlu olduğu anlamı çıkarılabilir. Maddenin Temsilciler Meclisinde görüşülmesi sırasında Turan Güneş sadece devamsızlığın Meclisce karara bağlanması şartı bulunduğunu diğer durumlar için herhangi bir işleme gerek olmadığını vurgulamıştır. 14.12.1961 tarihinde Senato Birleşiminde Amil Artus'da aynı doğrultuda görüşme yapmıştır. Nitekim 1961 Anayasası'nın yürürlüğe girmesinden bir süre sonra C.Madanoğlu ve A.Fuat Başgil'in istifalarında Senato onayı aranmamıştır. Onar, "1982 Anayasasında Milletvekilliğinin Düşmesi", 408.

¹⁵¹ Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 1993), 253.

¹⁵² Bilir, *Türkiye'de Milletvekilliği ve Milletvekilliğinin Sona Ermesi*, 150.

¹⁵³ Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku*, (Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2021), 563.

¹⁵⁴ Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, 253; Burhan Kuzu, *1982 Anayasası Temel Nitelikleri ve Getirdiği Yenilikler*, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1990), 57.

¹⁵⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem XIX, C. 88, S: 861, s. 37. Aktaran Seher Serttaş, *Türk İdare Hukukunda İstifa*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018), 143.

müştür¹⁵⁶. Bugün Anayasa'nın 84. maddesinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 135 ve 136. maddelerinde milletvekillerinin istifası ile ilgili hükümler yer almaktadır. Anayasa'nın milletvekilliğinin düşmesi kenar başlıklı maddesinde diğer düşme nedenleri ile birlikte “İstifa eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesi, istifanın geçerli olduğu Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanınca tespit edildikten sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca kararlaştırılır.” hükmü yer almaktadır. Bu doğrultuda istifanın karakteristik özelliği olan kabule ihtiyaç duymama kriteri burada da göz ardı edilmiştir. İstifanın hukuken gerçekleşebilmesi adına Genel Kuruldan bir karar gerekmesi istifa müessesesi ile bağdaşmayan bir durum olduğu eleştirilerine kapı aralamıştır¹⁵⁷. Aynı zamanda karar öncesi Başkanlık Divanının yapacağı tespit, istifa talebinde bulunan vekilin herhangi bir irade sakatlığı ile karşı karşıya olup olmadığı ya da talebin aranılan şekil şartlarını taşıyıp taşımadığının belirlenmesi adına önemlidir. Anayasa'nın 85. maddesi ise istifaya dönük parlamento kararının yargısal denetime açık olduğunun altını çizmektedir. Bu doğrultuda ilgili madde Meclis Genel Kurulu tarafından alınan kararın alındığı tarihten başlayarak yedi gün içerisinde ilgili milletvekili veya bir diğer milletvekili tarafından Anayasa, Kanun ya da İçtüzüğe aykırılık iddiasıyla iptali için Anayasa Mahkemesine başvurulabileceğini, Mahkemenin ise, iptal istemini sürüncemede bırakmayarak on beş gün içerisinde bu süreci kesin karara bağlayacağını belirtmektedir.

İçtüzük'te 135. maddede ise istifa milletvekilliği düşme nedenleri arasında sayılmış, 136. maddede “Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliğinden istifa eden milletvekilinin istifa yazısının gerçekliği Başkanlık Divanınca yedi gün içinde incelenip tespit edildikten sonra üyeliğinin düşmesine Genel Kurulca görüşmesiz karar verilir.” hükmü gereği talebin yazılı şekilde olacağı, Divanca yapılacak tespitin yedi gün içerisinde gerçekleşmesi gerektiği ve Genel Kurulun görüşmesiz şekilde karar vereceği vurgulanmıştır.

Meclis tarafından istifanın kabulü ya da reddi noktasında alınan parlamento kararının hukuki niteliğine dönük olarak farklı yaklaşımlar söz konusudur. İzgi ve Gören yukarıda anılan içtüzüğün 136. maddesi gereği Meclis kararının açık-

¹⁵⁶ 96. madde: “Türkiye Büyük Millet Meclisi, yapacağı seçimler dahil bütün işlerinde üye tamsayısının en az üçte biri ile toplanır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Anayasada başkaca bir hüküm yoksa toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir; ancak karar yeter sayısı hiçbir şekilde üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından az olamaz.” Erdoğan 84. maddenin bütüncül okunması gerektiğini bu doğrultuda son fıkrada yer alan nisabın diğer durumlar içinde geçerli olduğunu, aksi durum milletin seçtiği vekillerin üyeliklerinin ellerinden alınmasının kolaylaşacağı iddiasıyla istifa seçeneği de dâhil olmak üzere üyeliğin düşmesine neden olacak tüm durumlarda vekilliğin düşmesi için üye tam sayısının salt çoğunluğunun sağlanması gerektiğini savunmaktadır. Aksi görüş için bkz Mustafa Erdoğan, *Türk Anayasa Hukuku*, (Ankara: Hukuk Yayınları, 2018), 155.

¹⁵⁷ Atar, istifanın yenilik doğurucu tek taraflı bir irade beyanı olduğundan hukuken kabule gerek olmadığı halde anayasanın istifayı kabul şartını eleştirmektedir. Yavuz Atar, *Türk Anayasa Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024), 243-244.

layıcı olduğunu iddia eder¹⁵⁸. Gözler, Onar ve Bilir ise kararın hukuken kurucu niteliği olduğunu vurgulamaktadır¹⁵⁹. Çünkü Başkanlık Divanının görevi istifayı onaylamak değil istifa talebinin (dilekçenin) şekil şartlarının yerine getirilip getirilmediğini tespit ederek Genel Kurul kararına hazırlayıcı işlemleri yapmaktır¹⁶⁰. İstifanın onaylanması için Meclisin alacağı kararın parlamento kararı niteliğinde olması nedeniyle kararın Resmi Gazete’de yayımlandığı ana dek milletvekili sıfatının süreceği dolayısıyla milletvekiline tanınan tüm hak ve yetkilerden ilgilinin bu süreçte yararlanabileceği de söylenebilir¹⁶¹.

Değerlendirilmesi gereken bir başka konu da istifa dilekçesi veren bir vekilin istifasını geri alıp alamayacağıdır. İstifa dilekçesinin verilmesiyle beraber başlayan süreçte öncelikle Başkanlık Divanının yapacağı tespitin ardından Genel Kurulda yapılacak oylama ile beraber milletvekilliğinin düşmesi durumu söz konusu olacaktır. Dolayısıyla istifa dilekçesinin verilmesi ile beraber hukuki sonucun doğmayacağı aşıkârdır. Sonuç istifanın Genel Kurul tarafından kabul edilmesiyle beraber nihayete ereceğinden istifanın yeni bir irade beyanıyla geri çekilebileceği yönündedir¹⁶². Genel Kurul kararının aranmadığı 1961 Anayasası döneminde ise istifadan vazgeçen vekilin istifa kararından dönüp dönemeyeceği hususunda hukuki sonucun doğmaya başladığı an olarak Genel Kurula bilgi verildiği an kabul edilmiştir, dolayısıyla henüz Genel Kurula bilgi verilmemişse istifa dilekçesinin geri alınabileceği kabul görmüştür¹⁶³.

Tabii olarak Genel Kurul kararına bırakılan istifa talebinin onaylanmaması durumunda bu menfi kararın demokratik düzene ne fayda sağlayacağı da değerlendirilmelidir¹⁶⁴. Öyle ki Anayasa Komisyonunun raporundaki gibi muhalif bir strateji olarak ara seçim yapılmasını bertaraf etme adına bir vekilin istifasının engellenmesinin sisteme ne katabileceği tartışmalıdır. Ancak burada tek bir vekilin istifasından ziyade kanun koyucunun daha kapsamlı ve sistemi tıkayabilecek muhalif bir stratejiyi bertaraf etme amacı taşıdığını söyleyebiliriz. Türk siyasal

¹⁵⁸ Ömer İzgi ve Zafer Gören, *Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu*, (Ankara: TBMM Basımevi, 2002), 809. Benzer düşünce için bkz. Bülent Tanör ve Necmi Yüzbaşıoğlu, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, (İstanbul: Beta Yayıncılık, 2016), 258.

¹⁵⁹ Bilir, *Türkiye’de Milletvekilliği ve Milletvekilliğinin Sona Ermesi*, 151; Onar, “1982 Anayasasında Milletvekilliğinin Düşmesi”, 412.

¹⁶⁰ Onar, “1982 Anayasasında Milletvekilliğinin Düşmesi”, 412.

¹⁶¹ İzgi ve Gören, *Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu*, 811.

¹⁶² Gözler, *Türk Anayasa Hukuku*, 564.

¹⁶³ Denizli Milletvekili Naci Sabuncu ve Kütahya milletvekili S.Sarpaşar’ın Meclis Başkanlığına sunduğu istifa dilekçesi Genel Kurula okunmadan önce geri çekilmiştir. MMTD Dönem I, 1963, C.XV, 135. Aktaran Onar, “1982 Anayasasında Milletvekilliğinin Düşmesi”, 412-413.

¹⁶⁴ Örneğin 1994 yılında yapılan yerel seçimlerde İstanbul Milletvekili Bedrettin Dalan, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına adaylığını koymuş, seçimi kaybetmiş sonrasında vekillik görevinden istifa etmek istemiştir. Genel Kurul 28.04.1994 tarihli toplantısında Dalan’ın istifasını kabul etmemiştir. TBMMTD, XIX. Dönem, C. 59, 160-161 Meclis çalışmalarına katılmayan Dalan maaşını Mehmetçik Vakfına bağışlamış saçma bir durumla karşı karşıya olduğunu kendisine angarya yapıldığını ve temel haklarının çiğnendiğini vurgulamıştır. Milliyet Gazetesi, 29 Ağustos 1994, 14.

hayatında da zaman zaman gündeme gelen ancak pratiğe geçemeyen muhalif bir strateji olarak “sine-i millete dönüş” adı altında Meclisten toplu istifa ile siyasal sistemin kilitlenmesi çabası mümkündür. Sine-i millete dönüş çoğulcu anlayışın yok olduğu iddiasıyla iktidarı bir meşruiyet krizi ile karşı karşıya bırakmaya çalışma gayesi olarak düşünülebilir. Böylesine bir siyasal krizle parlamentonun karşılaşmamasına, Meclisin olağan süresinin ekstrem olaylarla kesintiye uğramasına dönük bir çözüm olarak istifaya karşı Meclis kararı arandığı iddia edilebilir¹⁶⁵. Bir başka varsayım da milletvekillerinin baskı altında kalarak istifaya zorlanmalarının engellenmesi adına Meclis kararına gerek duyulduğudur¹⁶⁶. Ancak ülkesi adına kritik kararlarda pay sahibi olacak kişileri bu şekilde istifadan korumak aslında demokrasi adına daha tehlikeli sancılar içerir. Çünkü yeri geldiğinde toplumun esenliği için çıkar gruplarının aleyhine oy vermesi beklenen birinin korunması için bu yol yeterli olmaz hatta böylesine birinin vekil olması daha büyük suistimallerin kapısını aralayabilir. Ayrıca parlamenterlerin görevlerini yerine getirirken dokunulmazlık zırhı ile korunuyor olması da görevini yapamayacak şekilde herhangi bir baskı hissetmesinin önünde engeldir. Dolayısıyla gönüllü şekilde yapılacak bir işte kişiyi zorlamak suretiyle ondan fayda sağlanamayacağı iddiası oldukça gerçekçidir ve samimi olmayan göstermelik bir katılımın demokratik anlayışa faydası olmayacağı aşikârdır.

Türk hukuk pratiğinde zaman zaman bireysel milletvekili istifaları veya hayata geçmeyen “sine-i millete dönüş” söylemleri görülmüştür. Aynı şekilde, istifa kararının Meclis onayına bağlandığı durumlarda, milletvekillerinin istifalarının kabul edildiği örnekler olduğu gibi reddedildiği durumlar da yaşanmıştır. Bununla birlikte, Türk Anayasa geleneğinde milletvekillerinin istifasının tamamen yasaklandığı bir dönem olmamıştır¹⁶⁷. İstifa kararı, bir dönem tamamen ilgili milletvekilinin iradesine bırakılmışken daha sonra ara seçimlerin yapılmasını zorlaştırmak amacıyla Meclis kararına tabi kılınmıştır. Beyaza istifa yöntemi ise Türk siyasal hayatında siyasi partiler tarafından sürekli tercih edilen bir yöntem

¹⁶⁵ Bu yönde bir örnek vermek gerekirse Gürcistan'da Aralık 2020'de muhalefet partisi üyelerinden 54 parlamenter, 10. dönem parlamentosunu protesto etmek amaçlı toplu şekilde istifa yolunu seçmiştir. Ancak parlamentonun onay vermemesi üzerine istifalar hayata geçmemiştir. Türkiye'de de 1945-1950 yılları arasında demokratikleşme sürecinde Demokrat Parti üyelerinin anti demokratik uygulamalara karşı parti içerisinde toplu istifayı-sine-i millete dönüşü- sıkça tartıştığı bilinmektedir.

¹⁶⁶ CHP grubu adına konuşan Mümtaz Soysal “...kişi iradesi bazen ve politikada sıkça tazyik altındadır ve milletvekillerinin istifaya zorlandığı durumlar olabilir. Genel Kurul bu durumu istifa gerçekten geçerli bir nedene dayanıyor mu yoksa baskı altında mı diye tartar...”TBMMTD Dönem XIX, C. 89, 571-572. Aktaran Onar, “1982 Anayasasında Milletvekilliğinin Düşmesi”, 410.

¹⁶⁷ Kanuni Esasi döneminde dahi milletvekillerinin istifa edebileceği hüküm altına alınmıştır. 74. maddede “Heyeti Mebusan âzasından biri vefat eder veya esbabı hacriyei meşruadan birine duçar olur veya bir uzun müddette meclise devam etmez veyahut istifa eder veya mahkûmiyet veya kabulü memuriyet cihetile âzalıkdan sakıt olursa yerine nihayet gelecek içtimaa yetişmek üzere usulü veçhile diğeri tâyin olunur.” hükmü yer almaktadır.

olmasa da bazı dönemlerde konu siyasetin gündemine gelmiştir¹⁶⁸. İstifanın hukuken geçerli olabilmesi için gerekli olan Genel Kurul kararının kurucu niteliği, bu karar alınmadan önce istifa mektubunun geri alınmasının mümkün olduğu görüşünü desteklemektedir. Nitekim 1961 Anayasası döneminde, Genel Kurul kararına gerek olmayan bir sistemde bile istifa talebinin henüz Genel Kurulun bilgisine sunulmadığı durumlarda istifanın geri alındığı örnekler mevcuttur. Bu durum, istifa sürecinin esnekliğini ve milletvekillerinin iradesinin önemini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, istifanın hukuki geçerlilik kazanması için Meclisin onayının şart koşulması, siyasi istikrarın korunmasına yönelik bir tedbir olarak değerlendirilmiştir.

SONUÇ

Ülke anlayışları genel olarak gözden geçirildiğinde parlamenterlerin istifası noktasında tamamen yasaklayıcı tutum sergileyen hukuk düzenleri yok denecek kadar azdır. Genel anlayış, şekil şartlarının sağlamasıyla beraber parlamenterlerin istifalarının hemen yürürlüğe girmesi ya da istifa kararının ilgili Meclis kararı ile resmîyet kazanması şeklindedir. İstifanın tek yanlı bir tasarruf olması nedeniyle herhangi bir makamın kabulüne gerek duymayan liberal anlayış, temsilciyi normal vatandaştan ayrı tutmaz ve temel hakları gereği istediği zaman istediği işi yapabileceği anlayışını öne alır. Meclisin kararı ile istifa sürecinin tamamlanabileceğini savunan kurumsal anlayış ise parlamenter sürekliliği esas alır ve Meclisin parlamenterlerin istifa tasarrufu üzerinde söz sahibi olduğu iddiasını savunur. Bu anlamda hukuk düzenlerini, istifayı bütünüyle engellemeye ya da bir makamın kabulüne bağlı kılan anlayışa neyin yönlendirdiği sorusuna cevap aramak gerekir. Hukuken istifa seçeneği sunmayarak parlamenterler üzerinde baskı gruplarının yaratacağı tahakkümün önüne geçmek sıkça dile getirilen nedenlerden ilkidir. Parlamenterlerin parlamentodan istifasını engellemek yoluyla onların üzerindeki baskının minimum düzeyde tutulacağı iddiası çok doğru değildir. Hem parlamenter anlayışın yasama harici aktörlere karşı kendini kurumsal olarak kabul ettirmesi hem de birçok anayasal düzen tarafından temsilcilere sağlanan dokunulmazlık gibi imkânlar dışarıdan baskının minimum düzeyde hissedilmesine olanak tanır. Salt bu iddia ile parlamenterlerin bağımsızlık adına istifalarını engellemek demokratik sürece katkı vermekten çok kurumsal imajına zarar verecektir. İstifanın engellenmesinin bir başka nedeni de muhalif bir taktik olarak toplu istifaların (sine-i millete dönüş) demokratik sürekliliğin zedelenmesine sebep olacağı, iktidarı sürekli meşruiyet kaygısıyla karşı karşıya bırakacağı dolayısıyla iktidarın hükümet etme yetisinin elinden alınacağı korkusudur. 18 ve 19. yüzyıl Britanya

¹⁶⁸ Turgut Özal'ın ANAP Genel Başkanlığı döneminde, Mesut Yılmaz'ın Başbakanlığı döneminde bakanlara boş kararnameler ve peşin istifa mektupları imzalatıkları iddiası Türk siyasetinde gündeme gelmiştir. "Boş kararname peşin istifa", Erişim Tarihi: Nisan 1, 2024, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/oktay-eksi/bos-kararname-pesin-istifa-4129631>.

ve Fransa parlamento deneyiminin önemli bir muhalif taktiği olan “sine-i millete dönüş” tehdidi ve parlamento boykotları son yıllarda Türkiye, Irak, İtalya, Arnavutluk, Yemen, Güney Kore, Mozambik, Macaristan ve Ukrayna’da da siyasi gündemin bir parçası olmuştur¹⁶⁹. Ancak siyaseten başlayan toplu istifa girişimlerinin hukuken sonuç verdiği örnek sayısı pek azdır. Dolayısıyla muhalif bir argüman olarak hala güncel sayılabilecek bu girişimlerin parlamenter anlayışın oturduğu ülkelerde artık çıkış noktası olmayacağı söylenebilir.

İstifa kurumu parlamenter sistemler için yeni bir kavram değildir. Buna rağmen ülke mevzuatları düşünüldüğünde demokrasi anlayışının temeli, temsili vekâlet teorisi ve istifa eyleminin içkin anlamı nedeniyle ülkelerin bu konuda düzenleme yapmaktan imtina ettiği gerçeği dikkat çekmektedir. Bu yasal boşluğun genişliği parlamenterlerin temsili niteliği ve kamusal görevleri nedeniyle açık ve öngörülebilir kurallara olan ihtiyacın önemini daha da artırmaktadır. Bu noktada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından yasal düzenlemelerinde eksiklikler tespit edilen Belçika’nın mevzuatındaki olumlu dönüşüm diğer ülkelere örnek olacak cinstendir. Tam manasıyla parlamenterlerin istifa süreciyle ilgili karşılaşılacak tüm sorulara cevap veremese de yasal düzenlemeler birçok noktada belirsizliği ortadan kaldırmıştır. İstifa dilekçesinin şahsen yöneltileceği makamın Meclis Başkanlığı olduğu, istifa eyleminin herhangi bir onaya tabi olmadığı, dilekçenin alındığı an yürürlüğe gireceği, buna rağmen dilekçenin ileri tarihli şekilde verilebileceği, hatta geri alma şartlarının neler olduğu hüküm altına alınmıştır. En büyük eksiklik olarak ise konu ile ilgili olası şikâyetlerin hangi makam tarafından dinleneceği belirlenmemiştir. Buna rağmen Belçika’daki Federal Meclis ile tüm federe Meclisleri de kapsayacak şekilde gerçekleşen oldukça kapsamlı bu değişimin konu ile ilgili birçok tartışmayı sona erdirdiği rahatlıkla söylenebilir.

Meclis tarafından istifanın kabulü ya da reddinin hiçbir normatif temele bağlı olmadığı doğası gereği oldukça muğlâk kalan ve tamamen siyasi saiklerle yapılan öznel değerlendirmeler sonucunda verilen red kararı sadece ilgilisinin hakkını ihlal etmez, aynı zamanda demokratik ilkeleri de aşındırma riski taşır. Meşruiyet tartışması oluşmaması adına bireysel istifaları engellemeye çalışmak muhalefetin iktidara karşı zaten sınırlı olan enstrümanlarından en önemlisini elinden almak anlamına gelebilir. Bu noktada, bu muhalif stratejinin, parlamenter anlayışın yerleşmeye başladığı dönemlerdeki efektif yapısından şu an çok uzakta olduğu ve yaşanan süreçte toplu istifaların siyaseten söylemden öte gitmediği iddiaları önemlidir. İstifa bağlamında hem çoğunluğun azınlığın elinden demokratik haklarını bütünüyle almasının önüne geçmek hem de sistemi sürekli istifa resti ile manipülatif siyasi anlayıştan uzak tutmak için çözüm olarak süreli istifa süreci şeklinde bir ara yol denenebilir. Örneğin dört veya beş yıllık parlamento

¹⁶⁹ Theo Jung, “Auftritt durch Austritt Debattenboykotts als parlamentarische Praxis in Großbritannien und Frankreich (1797- 1823)”, *Archiv für Sozialgeschichte* 58, (2018): 64.

döneminde ilk ya da son yıl için istifaların parlamenterlerin iradesine bırakıldığı, diğer durumlarda Meclis kararına tabi tutulduğu bir anlayış düşünülebilir¹⁷⁰. Yine belli bir orana kadar örneğin üye tam sayısının yüzde beşine kadar istifanın engellenmemesi ve yeter sayıların bu yeni sayısal durum üzerinden hesaplanması yolu da tercih edilebilir. Son olarak istifanın meşruiyet kaygısı yaratmadan siyasi bir sorun olmasını engelleyecek önemli çözüm yöntemlerinden biri de yedek vekillik uygulamasının değişik bir formatıdır. İstifa durumunda mevcut koltuğun boş kalmasının engellenmesi adına yedek vekil belirlemesinin yapılması toplu istifa arayışını azaltabilir. Bu sistemin de iyi işlemesi adına yedek vekilin ilgili siyasi parti listesindeki parti üyesi yerine parti ayrımı gözetmeksizin seçilen kişinin hemen ardında en yüksek oyu alan sıradaki kişi olması önemlidir. Zira aynı partinin ikinci bir vekilinin de parti kararıyla iradesinin istifa yönünde olması muhtemeldir. Kuşkusuz bu noktada en doğru çözüm ise siyasi istifalara yol açabilecek süreçleri iyileştirmek, sorunların temeline inmektir. Sistemin daha iyi işlemesi adına; parti içi demokrasinin geliştirilmesi, azınlık haklarının korunması, hakların anayasal koruma altına alınması ve muhalefetin de sistemin içerisinde tutulması; hem siyasal kültürün gelişmesi ve hem de siyasi istifa süreçlerinin daha az yaşanması adına önemlidir.

Temsili kamu görevinden istifanın, yasal bir mevzuatın parçası olmasa da istifanın içkin anlamı gereği temsilcinin temel bir hakkı olduğunu ifade edebiliriz. Bu hak aynı zamanda kamu hizmetine giriş hakkının bir uzantısı olarak düşünülmelidir. Temsilcilikten çekilme konusunda başvurunun doğrudan etki yaratıp yaratmadığı noktası da talebin geri alınma hakkının olup olmadığının belirlenmesi için önemlidir. İstifanın tek taraflı, gönüllü ve iradi bir eylem olması itibarıyla başka bir kurum ya da otorite tarafından onaylanmasına gerek olmamalıdır. Bu yüzden resmileştiği anda hukuken etkili olması gerekir. Bu şartlar altında istifanın muhatabına ulaştığı anda iradeyi sakatlayan bir durum yoksa kişinin tasarruf alanından çıktığı için geri alınma olanağı yoktur. Benzer düşünceyle ileri tarihli istifa mektubunun da herhangi bir koşul içermediği takdirde geçerli olduğu söylenebilir. Yine de bazı gelişmemiş ülkelerde istifanın irade özgürlüğüne bağlı hukuki statüsünün kamu yararı ya da temsili demokrasinin devamlılığı adına dengelenmesi ihtiyacı doğabilir. Hem demokratik işleyiş hem de temel hakların kullanımı adına evrensel hukuk ilkeleriyle uyum içerisinde bir yasal mevzuatın varlığı da ortaya çıkabilecek sorunların önünü kesmekte en doğru yol olacaktır.

¹⁷⁰ Arteta, "La renuncia al cargo de congresista", 103-104.

KAYNAKÇA

- Aerts, Vincent. “La démission des parlementaires en Belgique”, *Les @nalyses du CRISP*, (2024): 1-9, Erişim Tarihi: Aralık 21, 2024. <https://www.crisp.be/crisp/wp-content/uploads/analyses/AL2024-13.pdf>.
- Aliiefendioğlu, Yılmaz. “Temsili Demokrasinin Seçim Ayağı”, *TBB Dergisi*, S. 60 (2005): 71-96.
- Anayurt, Ömer. *Anayasa Hukuku Genel Kısım (Temel İlkeler, Kavram ve Kurumlar)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020.
- Arteta, Miguel Angel Tinajeros. “La renuncia al cargo de congresista.”, *Revista de Derecho YachaQ*, S: 8 (2017): 91-106.
- Arroyo, Carlos Oré. “Proyecto de ley busca permitir la renuncia al cargo de congresista pero impide postulación a próximas elecciones.”, Erişim Tarihi: Şubat 2, 2025. <https://www.infobae.com/peru/2023/02/16/proyecto-de-ley-busca-permitir-la-renuncia-al-cargo-de-congresista-pero-impide-postulacion-a-proximas-elecciones/>.
- Atar, Yavuz. *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024.
- Bilir, Faruk. *Türkiye’de Milletvekilliği ve Milletvekilliğinin Sona Ermesi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2001.
- Boulton, Clifford John, editör. *Erskine May’s Treatise on the law, privileges, proceedings, and usage of Parliament*. London: Butterworths, 1989.
- Bueso, Juan Cano. “La renuncia al cargo público representativo.”, *Anuario de derecho parlamentario*, S. 4 (1997): 63-85.
- Chafetz, John. “Leaving The House: The Constitutional Status of Resignation from the House of Representatives.”, *Duke Law Journal*, 58, S. 2 (2008): 177-236.
- Doğan, İlyas, editör. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*. Ankara: Astana Yayınları, 2021.
- Erdoğan, Mustafa. *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Hukuk Yayınları, 2018.
- Erol, Gonca. “Avrupa Ülkelerinde Geri Çağırma Hakkı.”, *TBB Dergisi*, S. 141 (2019): 43-102.
- Ersönmez, Mustafa ve Küçük, Ünal. “Ara Seçimin Yetersizliği ve Temsilde Süreklilik Sorunu: Yedek Milletvekilliği Tartışmaları”, *İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 3, S. 6 (2016): 11-29.
- Gonzales, Carla Diaz. “La renuncia al cargo de congresista no existe tampoco en otros países democráticos.”, Erişim Tarihi: Aralık 23, 2024. <https://ojo-publico.com/1312/afirmacion-tubino-sobre-prohibicion-renuncia-congresistas-es-enganosa>
- Gözler, Kemal. *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım, 2016.
- Gözler, Kemal. *Türk Anayasa Hukuku*. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım, 2021.
- Gözübüyük, Şeref. *Anayasa Hukuku*. Ankara: Turhan Yayınevi, 2007.
- Hicks, Edward. “Resignation from the House of Commons.”, *House of Commons Library Briefing*, No. 06395, (2019): 1-16.

- Hulst, Marc Van Der. *El Mandato Parlamentario Estudio Comparativo Mundial*. Ginebra: Unión Interparlamentaria, 2000.
- Hutson, James, editör. *Supplement to Max Farrand's Records of the Federal Convention of 1787*. New Haven: Yale University Press, 1987.
- İba, Şeref. "Yedek Milletvekilliği Üzerine", Erişim Tarihi: Ocak 5, 2025, <https://www.etikhaber.com/yedek-milletvekilligi-uzerine>.
- İzgi, Ömer ve Gören, Zafer. *Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu*. Ankara: TBMM Basımevi, 2002.
- Jung, Theo. "Auftritt durch Austritt: Debattenboykotts als parlamentarische Praxis in Großbritannien und Frankreich (1797-1823)", *Archiv für Sozialgeschichte*, C. 58, (2018): 37-67.
- Jree, Mohamed Abd. "Resignation of a Member of Parliament in Comparative Political Systems: America, Britain, Egypt, Iraq.", *Bilad Alrafidain Journal of Humanities and Social Science*, Special Issue 5, (2023): 310-319.
- Keskin, Erdoğan. "İngiliz Anayasa Hukukunda Parlamentonun Üstünlüğü İlkesi, Sınırları ve Brexit.", *EBYÜ-HFD*, C. 25, S. 1 (2021): 47-99.
- Kurt, Ekrem. "Türk Hukukunda Kişiyi Sıkı Sıkıya Bağlı Hakları ve Hukuki Sonuçları", *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayısı*, C. 15, S. 2 (2016): 121-187.
- Kuzu, Burhan. *1982 Anayasası Temel Nitelikleri ve Getirdiği Yenilikler*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1990.
- Küçük, Tefik Sönmez. "Kamu Görevlilerinin İstifa Hakkı Üzerine Bir Anayasal Değerlendirme", *Legal Hukuk Dergisi*, C. 18, S. 209 (2020): 2133-2174.
- Moya, Pedro Harris. "La renunciabilidad al cargo de parlamentario: su admisibilidad antes y después de la CPR de 1980.", *Biblioteca del Congreso Nacional de Chile: Asesoría Técnica Parlamentaria*, (2019): 1-6.
- Núñez, Ignacio J. "A propósito del 'Caso Penta'. Puede renunciar un parlamentario.", Erişim Tarihi: Kasım 23, 2024. <https://www.diarioconstitucional.cl/articulos/a-proposito-del-caso-penta-puede-renunciar-un-parlamentario/>.
- Oğuzman, Kemal. *Türk Borçlar Kanunu ve İş Mevzuatına Göre Hizmet İş Aktinin Feshi*. İstanbul: Akgün, 1955
- Oğuzman M.Kemal ve Barlas, Nami. *Medeni Hukuk*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2016.
- Onar, Erdal. "1982 Anayasasında Milletvekilliğinin Düşmesi", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 14, (1997): 387-465.
- Onar, Erdal ve Gönenç, Levent. "1982 Anayasasına Göre Ara Seçim", *Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 51, S. 4, (2002): 1-40.
- Özbudun, Ergun. *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 1993.
- Özkan, Metin. "Siyasal Temsil: Bir Kavramın Dönüşümü.", *Felsefe Dünyası Dergisi*, S. 71 (2020): 232-263.
- Poblete, Manuel Núñez. "Sobre la designación como ministros de estado de los parlamentarios en ejercicio.", *Sentencias destacadas*, (2009): 97-116.

- Rodríguez, Francisco J. Gutiérrez. “Renuncia al cargo público representativo, desistimiento y disciplina de partido: una nueva solución jurisprudencial.”, *Debates constitucionales (Representación y mandato)*, No. 1, (1999): 1-18.
- Sarıca, Murat. *Fransa ve İngiltere’de Emredici Vekâletten Yeni Temsil Anlayışına Geçiş*. İstanbul: Kutulmuş Matbaası, 1969.
- Serttaş, Seher. *Türk İdare Hukukunda İstifa*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.
- Tanılli Server. *Devlet ve Demokrasi, Anayasa Hukukuna Giriş*. İstanbul: Çağdaş Yayınevi, 1996.
- Tanör, Bülent ve Yüzbaşıoğlu, Necmi. *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2016.
- Türk, Hikmet Sami. “Açık Parlamento Üyeliklerinin Ara Seçim Yoluyla ya da Yedeklerle Doldurulması”, *Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 1-4, S. 38, (1981): 3-52.
- Vasquez, Jorge Luis Leon. “La Constitución Comentada: artículo 95, la irrenunciabilidad del mandato legislativo.”, *Gaceta Jurídica II*, (2005): 104-111.
- Weidenslaufer, Christine. “La renuncia al cargo de parlamentario en el Derecho Comparado.”, *Biblioteca del Congreso Nacional de Chile-Asesoría Técnica Parlamentaria*, (2019): 1-18.
- AYM Kararı, Başvuru No: 2013/1613, 2 Ekim 2013.
- AYM Kararı, Başvuru No: 2014/14474, 5 Temmuz 2017.
- AİHM Kararı, Başvuru No: 9267/81, 2 Mart 1987.
- AİHM Kararı, Başvuru No: 36909/97, 18 Mayıs 2000.
- AİHM Kararı, Başvuru No: 8919/80, 23 Kasım 1983.
- AİHM Kararı, Başvuru No: 41683/06, 24 Mayıs 2016.
- AİHM Kararı, Başvuru No: 58302/10, 21 Mayıs 2019.
- İspanya Anayasa Mahkemesi Kararı, Karar No: 60/1982, 11 Ekim 1982.
- Slovakya Cumhuriyeti Ulusal Konseyi Kararı, Karar No: 482/1996, 1996.
- Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu Kararı, CDL-AD(2007)004, 19 March 2007.
- Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu Kararı, CDL-AD(2009)027, 16 June 2009.
- Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu Kararı, CDL-AD(2012)021, 12-13 October 2012.
- D12.D, 03.03.2022, E. 2019/2645, K. 2022/911.
- TBMMD, VII. Dönem, C. 20.
- TBMMD, XVIII. Dönem, C. 38.
- TBMMD, XIX. Dönem, C. 59.
- TBMMD, XIX Dönem, C. 88.
- TBMMD, XIX. Dönem, C. 89.

MMTD, III. Dönem, C. 9.

MMTD, I. Dönem, C. 15.

Milliyet Gazetesi, 29 Ağustos 1994.

İnternet Kaynakları

“Act concerning the election of the Members of the European Parliament by direct universal suffrage (20 September 1976).” Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024, <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en>.

Constituteproject. “Yunanistan Anayasası.” Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024. https://constituteproject.org/constitution/Greece_2008.

Constituteproject. “Malta Anayasası.” Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024. https://constituteproject.org/constitution/Malta_2016.

Constituteproject. “Arjantin Anayasası.” Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024. https://constituteproject.org/constitution/Argentina_1994.

Constituteproject. “Peru Anayasası.” Erişim Tarihi: Aralık 1, 2025. https://constituteproject.org/constitution/Peru_2021.

Constituteproject. “İsrail Temel Kanunu: Knesset.” Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024. https://constituteproject.org/constitution/Israel_2013.

Constituteproject. “Hindistan Anayasası.” Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024, https://constituteproject.org/constitution/India_2016.

Constituteproject. “Kolombiya Anayasası.” Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024. https://constituteproject.org/constitution/Colombia_2015.

Constituteproject. “İsveç Anayasası.” Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024, https://www.constituteproject.org/constitution/Sweden_2012.

Constituteproject. “Bangladeş Anayasası.” Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024, https://www.constituteproject.org/constitution/Bangladesh_2014.

Constituteproject. “Irak Anayasası.” Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024, https://constituteproject.org/constitution/Iraq_2005

Hürriyet Gazetesi. “Boş kararname peşin istifa.” Erişim Tarihi: Nisan 1, 2024, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/oktay-eksi/bos-kararname-pesin-istifa-4129631>.

Legifrance. “France Code électoral.” Erişim Tarihi: Ocak 5, 2025. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc.

Règlement de l’Assemblée nationale, Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024. <https://www.assemblee-nationale.fr>.

“1872 Apportionment Act.” Erişim Tarihi: Şubat 2, 2025. <https://www.govinfo.gov>.

“14 Ağustos 2001 tarihli Anayasa Değişikliği Teklifi.” Erişim Tarihi: Şubat 2, 2025. <https://www2.congreso.gob.pe/sicr/tradocestproc/clproley2001.nsf/pley/4DA92E8D2A674E6405256D25005DC1E9>

“Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi.” Erişim Tarihi: Ocak 5, 2025. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf

- Openpolis. “Come si dimette un parlamentare.” Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024. <https://www.openpolis.it/parole/come-si-dimette-un-parlamentare/>.
- Openpolis. “Che cos’è il vincolo di mandato.” Erişim Tarihi: Ocak 1, 2025. <https://www.openpolis.it/parole/che-cose-il-vincolo-di-mandato/>.
- Peru Congreso de la Republica. “Reglamento del Congreso de la Republica.” Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024. <https://www.congreso.gob.pe/Docs/biblioteca/Reglamentos/2023nov/index.html>.
- Reglamento del Congreso de los Diputados. “Standing Orders of the Congress of Deputies.” Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024. https://www.congreso.es/webpublica/ficheros-portal/standing_orders_02.pdf.
- “Regolamento della Camera dei Deputati.” Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024, <https://conoscere.camera.it/norme-essenziali/il-regolamento-della-camera>
- “Rules of Procedure of the European Parliament.” Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RULES-10-2025-01-20-RULE-004_EN.html
- Tribunal Constitucional del Perú. Erişim Tarihi: Kasım 24, 2024. <https://www.tc.gob.pe/>